

پویاسازی فضاهای بی دفاع شهری (مورد پژوهی: منطقه یک شهر تبریز)

امیر کاشانی اصل^{۱*}؛ محسن کلانتری^۲؛ عیسی پیری^۳

- ۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان
۲- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی
۳- استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان

دریافت دست نوشته: ۱۴۰۱/۰۳/۰۱؛ پذیرش دست نوشته: ۱۴۰۱/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی	چکیده
فضاهای شهری فضاهای بی دفاع شهری پویایی فضاهای شهری امنیت منطقه یک شهر تبریز	فضاهای بی دفاع از مهمترین عوامل القای احساس عدم امنیت در فضاهای شهری است که منجر به کاهش آرامش روانی شهروندان و افزایش فرصت های بزه کاری در این فضاها می شود. با کنترل و به کارگیری مناسب عوامل فیزیکی و اجتماعی، این فضاها بهبود کالبدی و ارتقای معنایی یافته و از آثار نامطلوبی که منجر به وقوع انواع خشونت ها می شود، جلوگیری می کند. این پژوهش با بررسی فضاهای بی دفاع شهری منطقه یک شهر تبریز، سعی دارد تا بر اساس دیدگاه پویایی فضاهای شهری، الگویی برای بهسازی و ارتقای امنیت این فضاها ارائه دهد. نوع پژوهش بر مبنای هدف، کاربردی و بر اساس ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی است که بر مبنای داده های اسنادی و میدانی انجام شده است. جامعه آماری، محلات منطقه یک شهر تبریز انتخاب و در تحلیل داده ها از تکنیک VIKOR و تحلیل اهمیت-عملکرد IPA استفاده شده است. یافته ها نشان می دهد محلات شرقی، کمترین و محلات غربی، بیشترین فضاهای بی دفاع ترین محدوده مورد مطالعه را دارند. همچنین نتایج ماتریس ربعی اهمیت-عملکرد حاکی از آن است که نفوذپذیری و آسایش بصری و عملکردی؛ ارتقای امنیت اجتماعی و قابلیت های گردشگری؛ بکارگیری فناوری های نوین و پاسخگویی فضا به گروه های مختلف اجتماعی، مؤلفه هایی هستند که بالاترین اولویت در پویاسازی فضاهای بی دفاع شهری را دارند.

۱- پیش گفتار

فضاهای شهری به علت ماهیت اجتماعی و کالبدی خود، محملی مناسب برای بررسی و ارزشیابی کیفی محیط می باشند (Sarvar, et. al, 2017:57). همگام با رشد شتابزده شهرنشینی در دهه های اخیر و پیچیده شدن فرآیندهای درونی جوامع، با مهاجرت گروه های انسانی از نواحی کم برخوردار به سوی نواحی برخوردار از امکانات و خدمات گوناگون، شهرها و بویژه کلانشهرها با افزایش بی رویه جمعیت مواجه شده و با طیف گسترده ای از مسائل امنیت سستیز اجتماعی از قبیل گسترش

فضاهای شهری بستر ساز تعاملات اجتماعی شهروندان یک شهر و مکانی برای جریان یافتن زندگی می باشد (Alimardani, et. al, 2016:5). این فضاها دارای سه بعد در هم تنیده کالبد، عملکرد و ادراک است (Majedi, et. al, 2011:263) که مشتمل بر دو فضای اجتماعی و فیزیکی بوده که ارتباطی پویا با هم داشته و تمامی عوامل و عناصر یک شهر را تحت تأثیر قرار می دهد.

در همین راستا یکی از موضوعاتی که در سال‌های اخیر مورد توجه اندیشمندان حوزه شهرسازی و علوم مرتبط قرار گرفته، بررسی رابطه بین فضاهای شهری، ناهنجاری‌ها و بزهکاری‌های صورت گرفته در آن‌ها می‌باشد. نمود این فضاها در مباحث حوزه شهری، فضاهای بی‌دفاع هستند. فضاهای بی‌دفاع از مهمترین عوامل القای احساس عدم امنیت و ترس از مورد تعرض واقع شدن با رفتارهای غیرمردنی و خشونت برای کاربران این‌گونه فضاها است که منجر به پایین آمدن کیفیت زندگی و امنیت و آرامش روانی و عامل تهدیدکننده حضور مردم در فضاهای شهری می‌شود (Kashani et al., 2019).

پویایی و سرزندگی فضاهای شهری با توجه به اینکه شهر یک پدیده زنده است و تحرک و توسعه از مشخصات بارز محیط شهری به شمار می‌آید، حاصل تعامل شهر و شهروندان بوده و با حضور مردم در فضاها به منصف ظهور می‌رسد.

برای دست یافتن به این پویایی و سرزندگی باید فضاها، مکان‌ها و موقعیت‌هایی برای ایجاد تجربه‌های جذاب، دوست‌داشتنی و ماندگار برای شهروندان فراهم آورد (Lennard, 1993). در صورت عدم تحقق پویایی و سرزندگی شهری به‌عنوان یکی از مهمترین ارکان کیفیت فضاهای شهری، این فضاها جذابیت و پاسخ‌دهی مناسب به شهروندان را از دست داده و باعث کاهش تعاملات اجتماعی و در نتیجه افزایش بزهکاری شده و فضاهای بی‌دفاع به‌وجود خواهد آورد.

با توجه به تعاریف مختلف در زمینه امنیت فضاهای شهری و تأکید دستور کار جدید شهری بر لزوم ترویج محیط‌های پویا، سالم، فراگیر و امن در شهرها، بهره‌گیری از پتانسیل مؤلفه‌های پویاسازی فضاها، یکی از رویکردها و نگرش‌های جدیدی است که می‌توان برای بهبود امنیت فضاهای کالبدی شهر پیشنهاد داد. هر چه شهر پویاتر باشد، زمینه‌های حضور و در نتیجه شکوفایی و حس تعلق خاطر شهروند به محیط زندگی‌اش بیشتر خواهد شد. پویایی و سرزندگی با توجه به بار معنایی که دارد باید به‌عنوان دغدغه و هدف برنامه‌ریزان و مدیران شهری بدل شود. از این رو ایجاد تحول اساسی در نظام برنامه‌ریزی و حرکت به سوی یک نظام برنامه‌ریزی طراحی‌محور که در ذات خود کیفیت‌گراست را باید پیش شرط لازم تأمین سرزندگی و پویایی پایدار شهری دانست. خلق فضاهای شهری پویا بایستی با نیازهای اجتماعی، زیست‌محیطی، اقتصادی، کالبدی، فرهنگی، روانشناسانه و ... شهروندان متناسب بوده و زمینه‌ساز ارتقای

نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و پیامدهای فضایی آن یعنی جدایی‌گزینی، ناعدالتی کالبدی، بروز جرایم، بزهکاری و ناهنجاری‌های اخلاقی و بسیاری از آسیب‌های اجتماعی دیگر روبرو بوده (Schneider and Kitchen, 2007) و به همین دلیل نیز این جوامع به‌ویژه در کشورهای توسعه‌نیافته و در حال توسعه، در معرض آسیب‌پذیری قرار گرفته و مستعد بحران شده‌اند. با عنایت به این موارد در سال‌های اخیر با گسترش شهرها، بار معنایی و اجتماعی فضاهای شهری دچار تزلزل شده و در بعضی موارد تنها کالبدی بی‌جان از آن باقیمانده که با عدم تعادل، توازن و تناسب، فضاهایی بی‌روح، ساکن و مستعد رفتارهای ناهنجار را ایجاد کرده است.

در ادبیات شهرسازی، به طور کلی مفهوم امنیت، ارتباطی تنگاتنگ و مستقیم با فضاهای شهر و کیفیت محیط شهری دارد (Sarvar, et al., 2015). از آنجایی که فضاهای شهری بیشترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی دارد، می‌تواند نقش بسزایی در هویت‌بخشی و احساس آرامش و امنیت شهروندان داشته باشد، زیرا امنیت اجتماعی با فضا و ساخت‌وساز شهری ارتباط معناداری دارد (Madanipour, 2013). دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار و دستور کار شهری جدید، اهمیت ایمنی و امنیت شهری را به‌عنوان پیش‌نیاز توسعه پایدار شهری به رسمیت شناخته و یکی از اساسی‌ترین نیازهای جسمی و روانی ساکنین برشمرده و بیان می‌کند توسعه پایدار شهری تنها زمانی محقق خواهد شد که راهبردهای ایمنی و پیشگیری از بزهکاری و جرم شهری به خوبی شناخته شده و برای آن برنامه‌ریزی گردد و نسبت به جامعه‌محوری، جنسیت، یکپارچگی و جامع‌بودن، حساسیت لازم را داشته باشد؛ زیرا هیچ توسعه شهری بدون ایمنی و امنیت، پایدار نخواهد بود (UN-Habitat, 2019; 2017). توجه به این نکته ضروری است که مسئله فضای امن شهری در هر جامعه دارای ابعاد متنوع و متعدد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... بوده، ولی در تأمین این نیاز نباید از نقش و تأثیر عوامل محیطی و کالبدی غافل شد (Kashani et al., 2019). از این رو یکی از مهمترین عوامل بهبود و ارتقای امنیت محیطی، شناخت ساختار و درک فضایی محیط است (Zolfagharzadeh, et al., 2021)، چرا که یک فضای شهری مناسب تا حد زیادی تأمین‌کننده امنیت و فضاهای شهری نامناسب از بین‌برنده آن و زمینه‌ساز انواع آسیب‌ها و معضلات است (Bayat, 2016).

شده که شهر و فضای شهری برای شهروندان بوجود آورده است (Sadeghi, et. al, 2011). ایده آل ترین نقشی که برای فضاهای شهری می توان متصور بود این است که فضاهای شهری بستری برای شکل گیری روابطی باشد که در آن افراد با حضور و مشارکت آگاهانه و فعال و به دور از هرگونه ترس و اضطراب و با امنیت روانی، بالاترین سطح نیازهای خود را برآورده ساخته و کیفیت های والایی از ارزش های انسانی و مدنی را در آن ایجاد کنند.

محققان علوم اجتماعی، دست اندرکاران توسعه و برنامه ریزان همگی به تأثیرات خشونت بر جنبه های مختلف زندگی روزمره شهروندان توجه داشته اند (Kressler, 2015). این تأثیرات در تمامی عرصه های عمومی اعم از اجتماعی، اقتصادی و فضایی و... قابل احساس است. ناامنی این امکان را دارد که به مانع بزرگی برای همبستگی و همزیستی مسالمت آمیز مدنی تبدیل شود و همچنین این توانایی را دارد که خشونت را افزایش دهد (Goldstein, 2012). محیط های شهری بنا به شرایط موجود، یعنی ایجاد فضاها، کارکرد فضاها، وجود امکانات رفاهی، تراکم، آلودگی های زیست محیطی و... بر میزان امنیت تأثیرگذار است (Salaripour & Adeli, 2012:2). چالش ناامنی در فضاهای شهری با کاهش تعاملات اجتماعی بین شهروندان، زندگی اجتماعی را محدود کرده و با تشدید بی اعتمادی نسبت به شرایط موجود، کیفیت فضاها را کاهش و در نتیجه باعث پایین آمدن کیفیت زندگی شهری می شود. این مشکل به ویژه در حاشیه شهرها که با چالش اسکان های غیررسمی روبرو بوده و بسیاری از فقرای شهری را در خود جای می دهد بیشتر دیده می شود که منجر به افزایش نرخ بزهکاری در این مناطق می گردد.

از این رو به طور خاص، دستور کار ۲۰۳۰ هدف ۱۱ خود را برای ایمنی، فراگیری، انعطاف پذیری و پایدار ساختن شهرها و سکونتگاه های انسانی تعیین کرده است (UN-Habitat, 2017, 2019).

با عنایت به ابعاد ذهنی و عینی امنیت که شامل مؤلفه های اجتماعی و کالبدی می شود، معیارهای شناخت و تحلیل امنیت در پهنه شهر بسیار متفاوت است. رسالت دانش شهرسازی برای ارتقای سطح آسایش روانی شهروندان ایجاب می کند تا این دانش با مداخله مستقیم در فرآیند ادراک امنیت توسط ساکنین در جهت افزایش میزان احساس امنیت در آن ها تلاش نماید

امنیت روانی و ایمنی کالبدی فضاهای شهری باشد. توصیه های طراحانه و همچنین نوآوری های ساختاری همراه با ضوابط برنامه ریزی متناسب با اصول پویایی و سرزندگی فضاهای شهری می تواند زمینه تحرک و از سکون خارج شدن فضاهای بی دفاع شده و مقدمات تبدیل آن ها به فضاهای دفاع پذیر را فراهم آورد. از این رو با شناسایی و تقویت عوامل مؤثر بر سرزندگی و پویایی فضای شهری، مجموعه شهر را می توان احیا نمود و زمینه ساز توسعه همه جانبه شهر را فراهم آورد. در این راستا با توجه به اینکه که انسان محوریت اصلی در آسیب پذیری و رویایی با ناهنجاری های رخ داده در فضاهای شهری می باشد و نیز توجه به اهمیت مقوله ای امنیت از بعد غیرنظامی در فضاهای شهری و همچنین لزوم سیاست گذاری برای شناسایی، بهسازی و ارتقای امنیت مناطق جرم خیز و ناامن، مطالعه و تحقیق در دلایل ایجاد این فضاها و لزوم اتخاذ صحیح تصمیم ها و راهکارها و اجرای عملیات متناسب با توجه به پیشرفت دانش و تکنولوژی بشری جهت رفع این مشکل، اقدامی ضروری برای تأمین آرامش روانی و آسایش شهروندان به نظر می رسد. با عنایت به این موارد، پژوهش حاضر درصدد آن است که با این فرضیه که اصول و معیارهای رویکرد پویاسازی فضاهای شهری در ایمن سازی فضاهای بی دفاع شهری و دفاع پذیر ساختن این فضاها تأثیرگذاری مثبت دارد؛ به شناسایی عوامل و شاخص های مؤثر کالبدی در شکل گیری فضاهای بی دفاع منطقه یک تبریز پرداخته و با پهنه بندی این فضاها، به ارزیابی مؤلفه های دیدگاه پویایی و سرزندگی شهری در ارتقای کیفیت محیط مصنوع شهری اقدام نموده و به کمک شاخص های به دست آمده، با ارایه چارچوبی برای مدیران و برنامه ریزان شهری و مسئولین امر در جهت برنامه ریزی و مدیریت فضاهای بی دفاع، سعی دارد بستر سازی و مقدمات لازم برای تغییر و احیای شرایط موجود و بهسازی و خلق فضاهای قابل دفاع و محیط شهری امن، ایمن، باکیفیت، پویا و ماندگار فراهم آورد تا زمینه ای برای ارتقای امنیت و توسعه پایدار منطقه گردد.

۲- مبانی نظری

۲-۱- امنیت در فضاهای شهری

روند تاریخی شکل گیری شهرها نشان می دهد که اکثر نوآوری و پیشرفت ها در تمام ابعاد زندگی انسان ها در سایه آرامشی خلق

نوین طراحی شهری و برنامه‌ریزی شهری از اصولی یاد می‌شود که در آن تلاش می‌شود تا زمینه بروز جرم در یک مکان خاص را تا حد امکان از طریق طراحی و برنامه‌ریزی صحیح کاهش داد و یا برطرف نمود (Lotfi, et. al, 2015:134). در این راستا برای شناخت و بررسی فضاهای بی‌دفاع با توجه به تأثیر منفی‌ای که بر ایمنی و احساس امنیت شهروندان می‌گذارد بیش از پیش آشکار شده و برنامه‌ریزی برای ارتقای امنیت این فضاها با بکارگیری رویکردهای مختلف برگرفته از دیدگاه‌های اندیشمندان حوزه شهری، ضرورتی انکارناپذیر است.

۲-۳- نظریه‌های پیشگیری از ارتکاب جرم از طریق طراحی محیطی

امروزه یکی از نگرش‌های مطرح در شهرسازی برای ارتقای امنیت در فضاهای شهری، نظریات پیشگیری از جرایم با استفاده از الگوهای مناسب برای برنامه‌ریزی و طراحی محیطی شهر است. بر اساس این رویکرد با به‌کارگیری طراحی مناسب و هدفمند محیط انسان‌ساخت، شهرسازان می‌توانند احساس ترس از جرم و تبهکاری را کاهش داده و کیفیت زندگی را بهبود بخشند (cozens, 2008:6). برخی از مهم‌ترین نظریات مرتبط با کاهش فرصت ارتکاب جرم از طریق طراحی محیطی عبارتند از: تئوری چشمان خیابان (جیکوبز)، فضاهای قابل‌دفاع (نیومن)، نظریه پیشگیری از جرایم با استفاده از طراحی محیط (جفری)، تکنیک چیدمان فضا (هیلر و هانسون)، تئوری پنجره‌های شکسته (ویلسون و کلینگ)، نظریه پیشگیری وضعی از جرم (کلارک) و نوشهرگرایی (Shakouri asl, 2016:80).

بر طبق این نظریات می‌توان گفت که از دیدگاه این اندیشمندان، حفظ امنیت شهر یکی از وظایف اساسی فضاهای شهری بوده و تلاش برای جستجوی راه‌های مؤثر در کاهش فضاهای بی‌دفاع شهری به جهت نقش مؤثری که این فضاها می‌توانند در ایجاد امنیت در جامعه ایفا کنند، حایز اهمیت است (Mohseni Tabrizi, et. al, 2011) با توجه به اینکه رفتار انسانی دارای بعد فضایی بوده و در یک محیط فیزیکی و اجتماعی رخ می‌دهد، این نظریات را می‌توان در سه دسته طبقه‌بندی نمود: دسته اول تأکید بیشتر بر محیط فیزیکی دارند، دسته دوم محیط اجتماعی را با اهمیت می‌دانند (Afrough, 1998:14-15) و دسته سوم شامل نظریاتی می‌شود که در بین این دو طیف قرار گرفته و سعی در استفاده از هر دو دیدگاه در

(Salaripour & Adeli, 2012:2). در این راستا موضوع امنیت و تأثیرپذیری آن از فرم و کالبد شهری و تأثیرگذاری آن در زندگی و آسایش شهروندان و پایداری شهری به یکی از مهمترین مباحث در معماری و شهرسازی تبدیل شده‌است (Zolfagharzadeh, et. al, 2021) و با افزایش پیچیدگی جوامع، شرایط تأمین این نیاز و برطرف کردن این مسأله نیز پیچیده‌تر می‌شود (Lotfi, et. al, 2015:134). اگرچه تعمیم در مورد امنیت و ایمنی در مکان‌های عمومی دشوار است، اما با تکیه به برخی از ویژگی‌های یک مکان عمومی می‌توان به بی‌دفاع بودن آن در سطح یک منطقه پی برد که باعث ایجاد جرم و زمینه‌ساز بزهکاری در یک فضاهای شهری می‌شود (Reynald, 2014).

۲-۲- فضاهای بی‌دفاع شهری

در دهه‌های اخیر در اثر پیچیدگی و تنوع زندگی مدرن و به دلیل رشد فیزیکی و جمعیتی شهرها و نیز فرسودگی و تخریب مناطق قدیمی، فضاهایی شکل گرفته‌اند که زمینه‌ساز بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی شده‌اند. این فضاها در منابع علمی به عنوان فضاهای بی‌دفاع شناخته می‌شوند.

فضاهای بی‌دفاع شهری فضاهایی هستند که به دلیل ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی، فرصت بزهکاری و خشونت در آن‌ها بالاست (Laidler, 2009:89) و شهروندان نیز تمایل چندانی برای استفاده از چنین فضاهایی ندارند. در فرایند شکل‌گیری این فضاها عوامل متعددی نقش دارند که می‌توان به فقدان موانع نمادین و واقعی، عدم تعریف حوزه‌ای مشخص و امکانات نظارتی اعم از نظارت طبیعی، اجتماعی و فیزیکی از فضاهای اطراف (Ghelich & Ammari, 2012) و عدم برخورداری از روشنایی و نورپردازی کافی، در معرض تخریب قرار گرفتن و متروکه بودن فضا، شلوغ بودن فضا در ساعات خاص و خلوتی در دیگر زمان‌ها، بی‌نظمی از نظر فیزیکی و فعالیت‌های جاری، فضاهای تنگ، باریک و دارای کنج و گوشه، فضاهای پرت و دورافتاده و دارای توالی و امتداد اشاره کرد (GhalamborDezfooli & Mohammadi, 2015). به سبب این ویژگی‌ها، فضاهای بی‌دفاع به صورت بالقوه بستری برای مظاهر ناهنجاری و ایجاد الگوهای رفتاری آسیب‌زا فراهم می‌کند و موجب می‌شود میزان جرایم و خشونت‌های شهری در آن‌ها قابل‌توجه باشد (Kashani asl, et. al, 2019:4). در مبانی

اجتماعی، کالبدی، اقتصادی، فرهنگی و ... تعمیم داده‌اند. در این میان لینچ بیشتر به اداره بصری محیط میان مردم پرداخته، جیکوبز از دیدگاه جامعه‌شناسی به مسائل شهری نگریده و کریر بیشتر از دید کالبدی و گونه‌شناسی به مطالعه این فضاها پرداخته است.

در یک نگرش کلی می‌توان مؤلفه‌های کیفیت محیط را بر اساس پاسخگویی به زمینه‌های عملکردی، کالبدی و ادراکی فضا که موجب ایجاد پویایی فضاها می‌شود، در موارد زیر خلاصه نمود: (۱) دسترسی، نفوذپذیری و به هم پیوستگی؛ (۲) آسایش محیطی؛ (۳) اجتماع‌پذیری؛ (۴) دارا بودن ساختار و فرم مناسب؛ (۵) تأمین ایمنی و امنیت؛ (۶) وجود تنوع و گوناگونی در کارکردها و عملکردها؛ (۷) وجود سرزندگی و جذابیت در فضا؛ (۸) داشتن فرهنگ، هویت و غنای حسی؛ (۹) وجود آسایش و تناسب بصری؛ (۱۰) بکارگیری عوامل طبیعی و اقلیمی؛ (۱۱) زمانمند و قابل استفاده بودن فضا در زمان‌های متفاوت (Sarvar, et. al, 2016:190-198).

با توجه به بار معنایی که پویایی و سرزندگی دارد، برای ارتقای کیفیت محیط و جلوگیری از کاهش مشارکت مردم و احساس ترس و ناامنی از رفتارهای ناهنجار در محیط شهری، خلق فضاها می‌شود مؤثر، کارآمد و پویا با بهره‌گیری از عوامل گوناگون و پتانسیل‌های بالقوه مؤلفه‌های پویایی فضاها که بایستی با نیازهای اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی، فیزیکی، روان‌شناسانه و اقتصادی مردم جامعه هماهنگ باشد همواره باید دغدغه و هدف برنامه‌ریزان و طراحان شهری باشد. از این رو ایجاد تحول اساسی در سیستم برنامه‌ریزی و حرکت به سوی یک نظام طراحی برنامه‌محور که در ذات خود کیفیت گراست را باید پیش شرط لازم تأمین سرزندگی و پویایی پایدار شهری دانست. هر چه شهر پویاتر باشد، زمینه‌های حضور و در نتیجه شکوفایی و حس تعلق خاطر شهروند به محیط زندگی‌اش بیشتر خواهد بود. در واقع میزان موفقیت فضاها می‌شود با حضور و تنوع افراد، رفتارها، فعالیت‌ها و کاربری‌های فضا متناسب است. در حقیقت پویاسازی فضاها، چگونگی امکان تداوم عملکردهای حیاتی و ارضای نیازهای بیولوژیکی انسان‌ها را از طریق عوامل کالبدی و اجتماعی آشکار ساخته و زمینه‌سازی تبدیل فضاها به دفاع می‌آورد. در تأیید موارد فوق‌الذکر، در این بخش به ذکر چند نمونه موفق و قابل استناد بسنده می‌شود.

تبیین علت فضایی وقوع جرم (خشونت) داشته و ایجاد تناسب بین ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی فضاها می‌شود را عاملی مهم در جلوگیری از جرم (خشونت) می‌داند (Mohseni, Tabrizi, et. al, 2011:56). بدین ترتیب با توجه به این دسته‌بندی‌ها و با کنترل مناسب عوامل و ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی شهرها، می‌توان فضاهایی طراحی نمود که از ساختار و آرایش کالبدی و ویژگی‌های کارکردی مجاز و متناسب با هنجارهای جامعه برخوردار بوده و عملکردهای عناصر شهری را روان و پویا نموده و از آثار نامطلوبی که می‌تواند بر پیکر جامعه وارد کند جلوگیری می‌نماید. برای تحقق چنین جامعه مدنی و تشویق مردم به حضور در فضاهای عمومی و فراهم نمودن مشارکت همه افراد و گروه‌ها، یکی از راهکارهایی که می‌توان پیشنهاد داد خلق فضاها سرزنده و پویاست که با دعوت‌کنندگی و پاسخ‌دهی مناسب می‌تواند این امکان را برای جوامع امروزی فراهم آورد.

۲-۴- پویاسازی فضاهای بی‌دفاع شهری

با توجه به اینکه شهر یک پدیده زنده و پویاست، بدون تردید تحرک و توسعه نیز بایستی از ویژگی‌های آن به‌شمار آید (Sarvar, et. al, 2016:27). پویایی در معنای واقعی، حرکت به سمت تکامل و تعالی است. فضای شهری پویا به آن فضاهایی اطلاق می‌شود که روح تحرک در آن‌ها به‌وضوح نمایان باشد. این فضاها درست در نقطه مقابل فضاها ایستایی قرار دارند که روح مکث، تأمل، سکون و توقف در آن مشهود و غالب است. قابل‌ذکر است که در فضای شهری پویا صحبت از همگنی و همخوانی اجزا با همدیگر نیز مطرح می‌شود. عملکردهای فضاهای پویا در عین کثرت، همگن و هماهنگ می‌باشند؛ بدین‌صورت که در یک فضای شهری پویا و مطلوب، امکان حرکت، تعامل و انتخاب، به‌طور مستمر، برای کاربران فضا فراهم است (Sarvar, et. al, 2016). مورد دیگری که می‌توان اشاره نمود این است که اصلی‌ترین عامل پویایی فضا، عملکرد مجموعه فضاست که شامل عملکردهای اجتماعی و کالبدی می‌شود (Sarvar, et. al, 2017). در حقیقت سرزندگی و پویایی فضای شهری بازتاب نوع فعالیت‌ها و رویدادهایی است که در فضا صورت می‌پذیرد (Shokri, 2011). برخی دانشمندان و نظریه‌پردازان طراحی شهری، عواملی را موجب پویایی و سرزندگی شهر برشمرده و این مفهوم را به پویایی و سرزندگی

مزاحم همچون کارگاه‌های جمع‌آوری ضایعات و همچنین فضالاب رهاشده شهری و نیز ازدحام زباله در نقاطی از محله نیز مزید علت بر بی‌دفاعی محله بود. با مطالعات صورت‌گرفته بر روی محله و شناسایی پهنه‌های دارای ناامنی و مسائل اجتماعی، اقداماتی در زمینه پیشگیری از جرم با طراحی محیط در این محله انجام شد که شامل دو بخش اقدامات زودبازده (تأمین روشنایی معابر) و نیز طراحی جامع و کامل تمامی مکان‌های دارای معضل می‌شد. در طراحی جامع سعی بر این بود تا این مکان‌ها به نقاط امن با ضریب نفوذپذیری بالای اجتماعی تبدیل شود. از جمله این اقدامات می‌توان به افزایش نفوذپذیری عمومی و اجتماعی باغ مرکز محله و استفاده از آن به عنوان پارک و فرهنگسرا بود. همچنین در یکی از خیابان‌های این محله با ایجاد مسیرهای پیاده و تأمین نور کافی نسبت به ایجاد یک مسیر امن اقدام شده‌است و نیز در محدوده قراضه‌فروشی‌ها با تغییر کاربری مزاحم به کاربری سازگار و تبدیل برخی از زمین‌های خالی دارای معضل اجتماعی به محدوده مسکونی تلاش گردید تا این معضلات با بهره‌گیری از راهکار طراحی محیط و نظارت غیرمستقیم به جای نظارت مستقیم به نقاط قوت محله بدل شده و به مکانی سرزنده، پویا و امن تبدیل شوند.

محله گلشن یا خاکسفید منطقه ۴ شهر تهران: این محله با ساخت‌وسازهای غیرمجاز و بدون رعایت اسلوب شهرسازی از اواخر دهه ۵۰ و اوایل دهه ۶۰ ساختار یافته بود. وجود انواع انحرافات اجتماعی در محله غربت در خاکسفید از جمله خریدوفروش انواع مواد مخدر و مشروبات الکلی، سرقت، زورگیری، نزاع و درگیری و... باعث شده بود کل محله خاکسفید را با انحرافات موجود در محله غربت بشناسند. با برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته، پس از تخریب فضاهای نامناسب و طراحی و بازسازی بعضی فضاها، شهرداری اقدام به ساخت مجموعه ورزشی در محله خاکسفید با نام گلشن نمود و بعد از آن نام محله خاکسفید به محله گلشن تغییر یافت. هم اکنون این محله به‌عنوان یک محله نمونه بسیاری از سرانه‌های فرهنگی و خدماتی را در خود جای داده‌است. بهره‌برداری از ساختمان شهرداری ناحیه ۶، مرکز کارآفرینی و مرکز خود اشتغالی و افتتاح درمانگاه، مجموعه مجهز میدان میوه‌وتره‌بار و یک مجموعه ورزشی کامل بخشی از اقداماتی می‌باشد انجام گرفته است.

پارک مجسمه المپیک، سیاتل، آمریکا، ۲۰۰۶: این پارک در زمینی باقیمانده از یک سایت صنعتی قدیمی در حاشیه ساحل طراحی شده‌است. این پروژه با ترمیم منطقه صنعتی پیشین، یک محیط استثنایی را با محوریت ارایه هنر مجسمه‌سازی در فضای باز و برای استفاده عموم محیا ساخته و فضای منطقه را بصورت مثبت دگرگون کرده است. چهره اصلی پروژه مسیری زیگزاگ است که مرکز شهر سیاتل را به بندرگاه متصل می‌کند و بر روی یک بزرگراه و خط‌آهن فعال پل می‌زند. ورودی این پارک از خیابان به داخل یک غرفه شفاف صورت می‌گیرد و بازدیدکنندگان می‌توانند به وسیله تراس‌هایی پوشیده از چمن به طرف آمفی‌تئاتر حرکت کنند. مسیر زیگزاگی از سه قطعه با چشم‌اندازهای متفاوت تشکیل شده‌است. این مسیر پیوسته فعالیت‌های اجتماعی گوناگون را با فعالیت‌های فرهنگی و هنری مختلف که بر روی خود مسیر طراحی شده‌است به یکدیگر پیوند می‌دهد.

پارک هایلاین، نیویورک، آمریکا، ۲۰۱۱: این پارک بر روی خط‌ریلی قدیمی که در گذشته مخصوص حمل بار گوشت و محصولات کشاورزی بوده، ساخته شده‌است. این خط ریل که در ارتفاع ۹ متری از سطح زمین قرار دارد از سال ۱۹۸۰ به بعد بلااستفاده باقی مانده بود و مالکین خصوصی در اطراف آن به شدت خواستار تخریب آن بودند. اما در نهایت این فضای فراموش شده و بی‌دفاع، با تغییر کاربری و ایجاد فضایی جذاب به‌عنوان نوآورانه و دعوت‌کننده‌ترین پارک نیویورک شناخته شده و به حیات خود ادامه می‌دهد. از ویژگی‌های طراحی این پارک آشناکردن عموم مردم با فضاهای خاص است مانند دشت گیاهان خودرو که در واقع با رویش پراکنده گیاهان خودرو بین ریل‌های راه‌آهن به بازدیدکنندگان این امکان را می‌دهد تا پارک هایلاین را به‌عنوان محوری سبز درک کنند. از دیگر قسمت‌های پارک می‌توان به دشت چلسی با گیاهان فصلی اشاره کرد.

محله نعمت‌آباد در منطقه ۱۹ تهران: این محله به‌علت موقعیت خاص مکانی که در منتهی‌الیه محدوده شهری تهران است، دارای شرایط ویژه‌ای از نظر پراکنش زمین‌های رهاشده و باغات، در کنار وضعیت سکونت که اکثراً مهاجرنشین بود و با معضلات اجتماعی و جرایم شهری علی‌الخصوص اعتیاد حاد که گهگاه حتی به مرگ عده‌ای نیز می‌انجامید، روبرو بود. علاوه بر ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی و عوامل اجتماعی مؤثر بر افت کیفیت شهری در این محله، عوامل کالبدی و کاربری‌های

۳- پیشینه پژوهش

جدول ۱- پیشینه تحقیقات داخل و خارجی مرتبط با موضوع پژوهش (نگارندگان)

نویسندگان	سال	موضوع	نتایج
شاهانی و سالاری پور	۱۴۰۰	سرزندگی محیط شهری از طریق نورپردازی مناسب	در شهر رشت فضاهایی وجود دارند که اگرچه در روز و با وجود نور طبیعی سرزندگی زیادی داشته اما در شب از سرزندگی کافی برخوردار نیستند. با مطالعه موردی بافت تاریخی مرکزی شهر رشت از طریق برداشت‌های میدانی و ارائه پیشنهادات لازم نشان داده‌اند در میدان شهرداری با وجود بناهای تاریخی از جمله ساختمان شهرداری و قرارگیری پیاده‌راه اعلم‌الهدی در امتداد آن به وسیله نورپردازی مناسب می‌توان سرزندگی و پویایی قابل توجهی ایجاد کرد.
نعمتی‌نیا، معدنی و بابایی	۱۳۹۹	پنداشت ذهنی شهروندان تهرانی از احساس ناامنی در فضاهای بی‌دفاع	گسترش ترس، خلاء قانونی، ناامنی، بی‌اعتمادی، هرج‌ومرج و سوء مدیریت مسائل شهری، انزوای اجتماعی، هویت محله، ذهنیت‌های منفی و... از مواردی هستند که در این مقاله مورد توجه واقع شده‌اند. نتایج حاکی از آن است که احساس ناامنی در فضاهای بی‌دفاع به دلیل وجود بافت‌های آسیب‌زا و ذهنیت‌های منفی در قالب هویتی خاص در بستر ضعف نظارتی و تجربیات منفی، می‌تواند منجر به هرج و مرج، بی‌اعتمادی و انزوای اجتماعی شود.
پارسایی و نعمتی	۱۳۹۹	باززنده‌سازی فضای شهری به منظور تقویت تعاملات اجتماعی در جهت ارتقای حس سرزندگی و پویایی شهر	فضای شهری را ترکیبی از روابط اجتماعی در کالبد شهر دانسته که در بستری معنایی، پاسخگوی نیازهای شهروندان است و در صورت عدم تحقق سرزندگی، فضاهای عمومی جذابیت و پاسخ‌دهی مناسب را از دست داده و باعث گریز شهروندان از فضاها و در نتیجه کاهش تعاملات اجتماعی و افزایش جرم و کاهش امنیت می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که توجه به اهمیت شاخص‌های تعاملات اجتماعی در فضای شهری منجر به تقویت رابطه بین انسان و محیط شده و در نتیجه سبب افزایش پویایی و سرزندگی فضاها می‌گردد.
کاشانی‌اصل، اله‌قلی تبارن‌شلی و افضل‌ی گروه	۱۳۹۸	بهسازی فضاهای بی‌دفاع شهری با رویکرد پویاسازی فضاها	ارائه الگوهای مناسب برای برنامه‌ریزی و طراحی محیطی شهر برای ارتقای امنیت در فضاهای شهری مهم است. از بین شاخص‌های مؤثر بر بهسازی فضاهای بی‌دفاع شهری، شاخص نظارت بیشترین تعامل و شاخص هویت کمترین تعامل و همچنین شاخص شرایط اقلیمی مؤثرترین عامل و شاخص نظارت تأثیر پذیرترین عامل هستند.
ویکرما‌سینکه و کلواتنتری	۲۰۲۱	توزیع فضایی بزهکاری در مناطق شهری	کاربری‌های مختلف زمین می‌تواند رابطه فضایی معناداری با جرایم شهری داشته باشد. نتایج نشان می‌دهد که سرقت و جرایم مواد مخدر در اطراف مناطق مسکونی کم‌درآمد رایج بوده در حالی که سوابق سرقت اموال در اطراف بیمارستان‌ها، سینماها و مناطق تجاری متمرکز بیشتر است، سرقت وسایل نقلیه اغلب در نزدیکی دریاچه‌ها، دفاتر و زمین‌های بازی ثبت شده، در حالیکه سرقت خانه‌ها در نزدیکی طرح‌های مسکن به ثبت رسیده است.

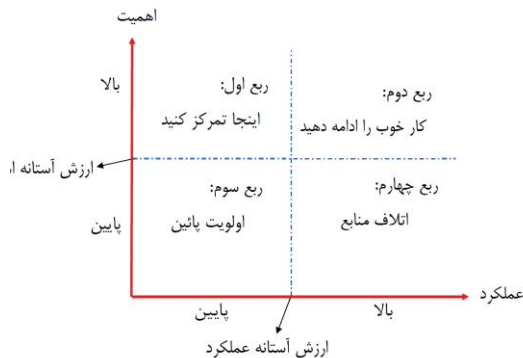
عربی، ناصری و جهدی	۲۰۲۰	استفاده از تمام نسل‌های سپید برای طراحی بافت تاریخی شهری	تعداد قابل توجهی از بزهکاری‌ها در پس‌زمینه بسیاری از بناهای تاریخی پنهان شده است. بر اساس سپید موضعی (نوع ۳)، دیدگاه کلی این است که فرایند باید به سمت اصلاح ساختار کل بافت و بازسازی یا مقاوم‌سازی حرکت کند و اگر این روند انجام نشود، ضعف عوامل مبتنی بر مکان باعث افزایش میزان جرم و افزایش ناراضیاتی ساکنین خواهد شد.
پیروزفر، فار، اوسی‌برچی و نیمو	۲۰۱۹	سنجش اثربخشی اصول مداخله کلیدی سپید برای پیشگیری از جرم در فضاهای شهری	از زمانی که اقدامات مداخله‌ای سپید در سال ۲۰۱۱ اجرا شده، مرکز شهر بریکستون (BTG) لندن کاهش نرخ جرم و جنایت را تجربه کرده، در حالی که برای سایر بخش‌های انگلستان و ولز این نرخ افزایش داشته است. همچنین بین طول مدت اقامت و ترس از جرم، همبستگی مثبتی مشاهده شده و شاخص روشنایی و نورپردازی در ادراک امنیت در این مطالعه نیز بسیار مهم بوده است.
شولنبرگ و پترز	۲۰۱۸	شهرهای هوشمند و معماری امنیت: قدرت طراحی فضای عمومی	ظهور شهرهای هوشمند و فناوری هوشمند، مفهوم‌سازی گسترده‌تری از طراحی امنیت را ارائه می‌دهد. این مطالعه با توجه به پروژه کاهش تنش، شهر آینده وون را نشان می‌دهد که در آن برنامه صدا، بو و نور برای کاهش خشونت و پرخاشگری استفاده و سناریوهایی برای رفتار مطلوب در فضای عمومی ارائه می‌شود. این نوع معماری می‌تواند در محیط ساخته شده موجود طراحی شده و از طریق محرک‌های روانی بهتر از عوامل فیزیکی عمل می‌کند و اصولاً توسط شرکت‌های خصوصی بهتر از حالت دولتی توسعه می‌یابد.

۴- روش انجام پژوهش

این مطالعه بر مبنای هدف، پژوهش کاربردی و بر اساس ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی است. داده‌های مورد استفاده در این پژوهش از نظر ساختاری به دو صورت داده‌های مکانی و داده‌های غیرمکانی یا توصیفی تقسیم‌بندی می‌شوند: داده‌های مکانی از واحدهای تفکیکی قطعات استخراج شده از روی نقشه کاربری اراضی شهری منطقه و داده‌های غیرمکانی یا توصیفی از آمار و اطلاعات سازمان‌ها، ادارات و شرکت‌های دولتی و نیز مشاهدات و پیمایش می‌دانی به‌دست آمده است. جامعه آماری پژوهش، محلات منطقه یک شهر تبریز بوده و با توجه به اهداف فرعی و اصلی تحقیق که شامل ارزیابی منطقه مورد مطالعه از لحاظ بی‌دفاع بودن فضاها و نیز ارائه الگو جهت زمینه‌سازی برای پویایی فضاها می‌باشد، جمع‌آوری داده‌ها با دو هدف انجام شده است. برای هدف اول با استفاده از چک‌لیست ممیزی و مشاهدات می‌دانی، فضاها موجود از نظر کیفیت دفاع‌پذیری ارزیابی و کنترل شده که بر اساس شاخص‌های نورپردازی و

روشنایی نامناسب، وجود زمین‌های بایر و کاربری‌های مخروبه و متروک، پوشش گیاهی و فضاهای سبز متراکم و نامطلوب، معابر بن‌بست، معابر کم‌عرض و معابر آل و یو شکل سنجش صورت پذیرفته و برای هدف دوم نیز، تلاش شده تا با استفاده از روش پرسشنامه و نظرخواهی از کارشناسان و متخصصان حوزه‌های مرتبط شهری، با تکمیل پرسشنامه بر اساس چهارچوب مفهومی متناسب، کاربردی‌ترین راهکارها برای پویاسازی فضاهای شهری ارائه شود. در این پژوهش، پرسشنامه‌های موردنظر با مطالعه مبانی و نظریات مرتبط با موضوع پژوهش و بررسی‌های صورت گرفته با مشورت اساتید دانشگاه، کارشناسان و متخصصان امر بر اساس نظریات مطرح پیشگیری از ارتکاب جرم از طریق برنامه‌ریزی و طراحی محیطی با تأکید بر ویژگی‌های کالبدی-اجتماعی طراحی شده و در بین ساکنان منطقه، متخصصان، کارشناسان و مدیران محلی توزیع گردیده است. در این پرسشنامه سؤالات به صورت باز و بسته ارائه و سعی شده معیارها و ویژگی‌های کالبدی-اجتماعی فضاهای بی‌دفاع و مؤلفه‌های

عمودی آن اهمیت و محور افقی آن عملکرد می‌باشد و ماتریس را به چهار ربع تقسیم می‌کند که با نام مدل ربعی^۲ تحلیل اهمیت و عملکرد شناخته می‌شود.

شکل ۱- مدل ربعی تحلیل اهمیت و عملکرد (نگارندگان)

۵- معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز به عنوان بزرگترین شهر شمال غرب ایران و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و نظامی این منطقه شناخته می‌شود. منطقه یک شهرداری تبریز، یکی از مناطق دهگانه این کلانشهر، با وسعتی حدود ۱۶۳۱/۹ هکتار در شمال شهر در مجاورت مناطق ۱۰، ۸، ۲ و ۵ واقع شده است. این منطقه از لحاظ وسعت حدود ۶/۵ درصد از مساحت کلانشهر تبریز را به خود اختصاص داده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، منطقه یک کلانشهر تبریز با جمعیتی معادل ۲۱۸۶۴۷ نفر، تراکم ناخالص جمعیتی ۱۳۷/۷ نفر در هکتار دارد که حدود ۵۵۲/۴ هکتار از آن کاربری مسکونی است و بدین واسطه تراکم خالص جمعیتی معادل ۳۸۳ نفر در هکتار دارد. از سوی دیگر، از مجموع مساحتی این منطقه، ۲۰۰ هکتار آن بافت فرسوده است. مجاورت محدوده پژوهش با گسل تبریز، وجود طبقات ناهمگون درآمدی، داشتن بافت فرسوده در کنار بافت‌های بسیار مدرن و دسترسی ناعادلانه نواحی مختلف این منطقه به خدمات شهری و... نیز از دیگر ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی منطقه یک تبریز است. از لحاظ توزیع گروه‌های اجتماعی و اقتصادی در سطح منطقه نیز، سهم گروه‌های بالا در منطقه ۱۶/۸ درصد، گروه‌های

پویاسازی فضاهای شهری مورد پوشش قرار گیرد. در این تحقیق برای افزایش روایی، از تکنیک روایی محتوایی و صوری استفاده شده است. این مرحله با قضاوت اساتید دانشگاه درباره سؤالات پرسشنامه‌ها جهت مشخص کردن اینکه سؤالات از نظر محتوایی و صوری تا چه میزانی معرف محتوا و هدف‌های پژوهش می‌باشد، انجام شده و با توجه به اینکه پرسشنامه به تأیید خبرگان موضوع رسیده، روایی آن مورد تأیید می‌باشد.

در تحلیل داده‌ها از تکنیک تصمیم‌گیری چند معیاره VIKOR و تحلیل اهمیت-عملکرد IPA بهره گرفته شده است. ابتدا با استفاده از تکنیک ویکور، پهنه‌بندی محلات منطقه یک تبریز از نظر وجود فضاهای بی‌دفاع انجام و سپس با بهره‌گیری از مدل IPA کاربردی‌ترین و محتمل‌ترین راهکارها برای برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شرایط موجود در راستای ارتقای امنیت ارائه شده است.

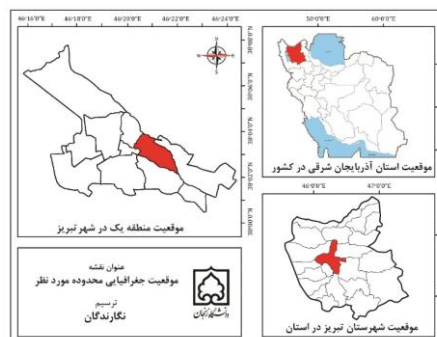
تحلیل اهمیت-عملکرد (IPA^۱)، یک ابزار مدیریتی است که در سال‌های اخیر به طور گسترده‌ای برای سنجش و شناسایی نقاط قوت و ضعف شاخص‌ها، محصولات، خدمات و مؤسسات در زمینه‌های گوناگون به کار می‌رود. تحلیل اهمیت-عملکرد به عنوان یک ابزار ارزشیابی، از طریق ایجاد تجسمی داده‌هایی که بازخورد فوری فراهم می‌کند، می‌تواند برای تصمیم‌گیری‌های بهبودی سریع و اثربخش مورد استفاده قرار گیرد (Siniscalchi, et. al, 2008:34).

این تکنیک بدین گونه عمل می‌کند که پژوهشگر ابتدا مؤلفه‌ها یا شاخص‌های متغیری را که می‌خواهد مورد سنجش قرار دهد از مرور ادبیات نظری پژوهش یا مصاحبه و... به دست می‌آورد. پس از آن محقق پرسشنامه دوقلویی طراحی کرده که در آن پاسخگویان نظر خود را نسبت به هر مؤلفه، در دو بعد اهمیت و عملکرد در قالب نمراتی که می‌دهند مشخص می‌کنند، در گام بعدی پس از انجام تحلیل‌های ریاضی بر روی امتیازات به‌دست آورده شده، فاصله بین وضعیت مطلوب و وضعیت موجود از دریچه نگاه پاسخ‌دهندگان مشخص می‌کند و در نهایت مبتنی بر نگرش‌های به‌دست آمده اولویت‌بندی از مؤلفه‌ها را ارائه می‌دهد (Gholipour & Razini, 2016). رویکرد سنتی به تحلیل اهمیت-عملکرد توسط ماتریس دو بعدی ساختاردهی می‌شود. این ماتریس از دو محور تشکیل شده است که محور

^۱ Importance-Performance Analysis

^۲ Quadrant Model

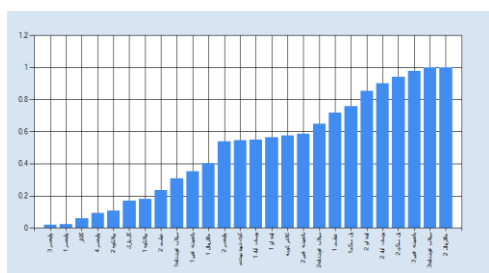
متوسط، ۶۸/۱ درصد و گروه پایین، ۱۵/۱ درصد می‌باشد.

شکل ۲- موقعیت جغرافیایی منطقه یک در شهر تبریز (نگارندگان)

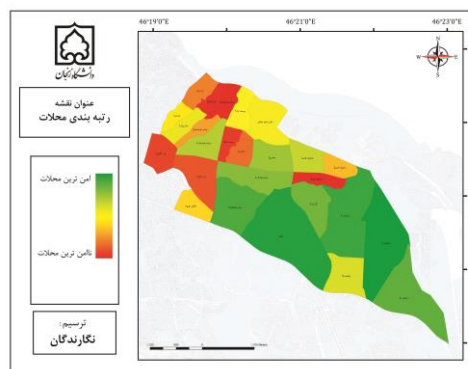
۶- یافته‌های پژوهش

برای دستیابی به هدف اول (فرعی) پژوهش با توجه به مؤلفه‌های مؤثر بر امنیت شهری و به‌وجود آورنده فضاهای بی‌دفاع و نقش و عملکرد کالبدی و اجتماعی آن‌ها در منطقه یک کلانشهر تبریز، با توجه به اطلاعات و داده‌های گردآوری شده و نیز نقشه‌های به‌دست آمده از معیارهای شش‌گانه در محدوده منطقه یک، به تحلیل سلسله مراتبی پرداخته شده و در مرحله بعد با ادغام نقشه‌های ایجادشده و انجام عملیات پهنه‌بندی، لایه‌های بدست آمده استانداردسازی و در نهایت به صورت شکل (۳) رتبه‌بندی و در ادامه به صورت نقشه نهایی فضاهای بی‌دفاع منطقه (شکل ۴) ارائه شده است.

شکل ۳- رتبه‌بندی محلات منطقه یک کلانشهر تبریز از منظر فضاهای بی‌دفاع با استفاده از شاخص ویکور (نگارندگان)

برای هدف اصلی پژوهش، نتایج به دست آمده از مطالعات و پیمایش می‌دانی انجام شده با استفاده از روش IPA انجام شده‌است. در این‌راستا با تکیه بر نظرات خبرگان و کارشناسان، تعیین الگوها و ارائه روش‌هایی در جهت پویاسازی فضای بی‌دفاع شهری منطقه یک شهر تبریز هدف‌گذاری شده است. در مرحله اول پس از طراحی پرسشنامه‌های ساختارمند که حاوی ۳۹ مؤلفه که بر اساس مبانی و نظریه‌های مرتبط از روش تحلیل مضمون بدست آمده بودند، در بین ۱۵ نفر از صاحب‌نظران حوزه شهرسازی توزیع شد و از آن‌ها درخواست شد که از یک سو میزان اهمیت و از سوی دیگر سطح عملکرد هر یک از مؤلفه‌ها

شکل ۴- رتبه‌بندی محلات منطقه یک تبریز از منظر فضاهای بی‌دفاع (نگارندگان)

تحلیل نقشه نهایی فضاهای بی‌دفاع منطقه یک تبریز نشان می‌دهد که نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و پیامدهای فضایی

- را تعیین نمایند. داده‌های این پرسشنامه‌ها وارد نرم‌افزار *Excel* (۱) شد. در گام بعدی برای تحلیل داده‌ها، یکپارچه‌سازی آن‌ها از طریق محاسبه میانگین هندسی انجام شده تا در نهایت، نمره اهمیت عملکرد هر کدام از مؤلفه‌ها بدست آید. اصولاً استفاده از میانگین هندسی برای بیان نظر جمعی چندین تصمیم‌گیرنده راه‌حل مؤثرتری است. بدین ترتیب ارزش نهایی اهمیت و عملکرد هر یک از مؤلفه‌ها که حاصل نظر جمعی است به‌دست می‌آید. میانگین هندسی از روابط (۱) و (۲) بدست می‌آید:
- $$b_i = \left(\prod_{i=1}^n b_{ip} \right)^{1/n} \quad (1)$$
- $$c_i = \left(\prod_{i=1}^n c_{ip} \right)^{1/n} \quad (2)$$
- در این روابط b_i ارزش نهایی اهمیت و c_i ارزش نهایی عملکرد مؤلفه نام است که حاصل نظر جمعی p کارشناس است ($i = 1, 2, \dots, m$ و $p = 1, 2, \dots, n$) و به صورت جدول ۱ تهیه شده است.

جدول ۲- یکپارچه‌سازی داده‌های حاصل از پرسشنامه (نگارندگان)

زمینه	معیار	کد	شاخص	ارزش اهمیت	ارزش عملکرد
کالبدی	دارا بودن ساختار و فرم مناسب و انعطاف‌پذیر	۱	ساختار مناسب و پایایی فرم فضا	۱/۸۶۵	۲/۱۱۸
		۲	وجود عرصه عمومی و طبیعی در فضا	۲/۶۹	۳/۶۹۸
		۳	بکارگیری مناسب فضاهای باز	۳/۶۹۸	۲/۴۱۶
		۴	انعطاف و تغییرپذیری فضا برای استفاده گوناگون	۴/۰۵	۳/۶۵۷
		۵	بکارگیری فناوری‌های نوین	۴/۰۵	۲/۲۸۹
		۶	همبستگی و نحوه اتصال فضاها به کل فضای شهری	۳/۷۴۳	۳/۴۶۴
عملکردی	وجود کاربری‌های مختلط و گوناگون	۷	وجود بستر برای آزادی عمل فعالیت‌ها	۲/۶۳۹	۲/۷۴۲
		۸	کارایی و سازگاری کاربری‌ها	۱/۴۹۸	۲/۷۵۵
		۹	تنوع در کاربری‌های اطراف فضا	۳/۹۱۴	۳/۲۶۲
		۱۰	پاسخگویی فضا به گروه‌های اجتماعی	۳/۸۰۰	۲/۲۴۵
کالبدی و اداری	وجود سرزندگی و جذابیت در فضا از لحاظ داشتن هویت، تناسبات بصری و حس تعلق	۱۱	وجود کاربری‌های جاذب جمعیت	۳/۶۹۸	۳/۷۵۴
		۱۲	ایجاد فضای چندوجهی با ترکیب ساختار و رنگ	۱/۷۰۰	۱/۷۵۴
		۱۳	روشنایی و نورپردازی	۴/۲۰۸	۲/۶۱۸
		۱۴	زیباسازی	۱/۷۵۴	۳/۲۳۶
		۱۵	وجود نشانه‌ها و بناهای شاخص و با قدرت جذب	۲/۶۲۹	۲/۶۲۹
		۱۶	حس تعلق مکانی و خاطره‌انگیزی فضاها	۱/۹۷۷	۱/۸۰۲
		۱۷	هویت‌بخش بودن فضا	۲/۵۶۸	۱/۹۰۳
		۱۸	غنای حسی بصری و غیربصری	۱/۸۰۲	۲/۰۸۷
		۱۹	خوانایی (ارتباط منطقی عناصر کالبدی و عملکردشان)	۱/۴۹۸	۱/۵۶۹
		۲۰	تأکید بر مفهوم آرامش	۲/۱۴۴	۱/۵۲۷
		۲۱	آسایش بصری	۲/۸۱۷	۱/۷۸۱
		۲۲	قلمروپذیری و محصوریت	۱/۴۱۹	۱/۶۸۸
		۲۳	تناسب ابعاد و اندازه عناصر فضا نسبت به محیط	۱/۵۹۹	۱/۳۹۲
		۲۴	خلاقیت	۲/۲۸۹	۲/۳۷۰
		۲۵	وجود نفوذپذیری بصری و عملکردی برای کاربر فضا	۴/۴۱۹	۱/۸۵۲
		۲۶	دسترسی فضا به شریان‌های اصلی ارتباطی	۲/۷۶۴	۲/۴۱۶
کالبدی و عملکردی	ارتباط مناسب	۲۷	ارتباط مناسب مسیر پیاده و سواره به فضاها	۳/۶۲۸	۲/۸۳۷
		۲۸	وجود پارکینگ	۱/۹۳۹	۲/۳۰۷
		۲۹	ایمنی و استحکام عمومی فضا	۲/۷۷۵	۲/۵۷۹

پویاسازی فضاهای بی‌دفاع شهری (مورد پژوهی: منطقه یک شهر تبریز)

۱/۹۳۹	۴/۴۸۶	امنیت اجتماعی	۳۰	و امنیت
۲/۴۶۳	۳/۴۷۹	دسترسی ارتباطی ایمن به فضاها	۳۱	
۱/۲۹۴	۱/۲۳۵	استفاده از فضا با گذر زمان و عدم تعلق به یک دوره	۳۲	زمانمند بودن
۲/۷۷۵	۳/۷۸۶	امکان استفاده فضا در شرایط آب‌وهوایی مختلف و ساعات گوناگون شب و روز	۳۳	
۲/۲۸۹	۲/۹۳۰	قابلیت پاسخگویی فضا به نیازهای به‌روز جامعه	۳۴	
۱/۷۵۴	۱/۸۳۷	درصد تراکم جمعیت	۳۵	عوامل
۱/۷۵۴	۱/۸۳۷	توسعه سلامت و بهداشت شهر	۳۶	
۲/۱۲۷	۴/۰۵۰	قابلیت گردشگری	۳۷	جمعیتی و
۲/۹۰۷	۳/۹۳۱	اجتماع‌پذیری و دعوت‌کنندگی فضا	۳۸	اجتماعی
۱/۳۸۱	۱/۲۵۹	رشد طبیعی جمعیت	۳۹	

در گام نهایی، تحلیل اهمیت عملکرد برای تعیین اولویت، وزن هر یک از مؤلفه‌های کیفی محاسبه می‌شود. بر اساس نظر وو و همکاران شکاف بین ارزش اهمیت و عملکرد مؤلفه $\bar{a}_m$ ضریب ارزش اهمیت آن می‌تواند وزن مؤلفه کیفی $\bar{a}_m$ را نشان دهد. وزن مؤلفه $\bar{a}_m$ را با ow_i نشان می‌دهیم که از طریق رابطه (۵) بدست می‌آید.

$$ow_i = |(b_i - c_i) \times b_i| \quad (5)$$

برای سهولت بیشتر جهت تجزیه و تحلیل، به صورت رابطه (۶) نرمالیزه می‌شود:

$$sw_i = \frac{ow_i}{\sum_{i=1}^m ow_i}, \quad 0 \leq sw_i \leq 1, \sum_{i=1}^m sw_i = 1 \quad (6)$$

حال مشخصه‌هایی که دارای sw_i بیشتری هستند باید در اولویت بالاتر جهت بهبود قرار گیرند. بنابراین، با توجه به وزن‌های محاسبه‌شده برای هر مشخصه اولویت برنامه‌ریزی در جدول ۲ نشان داده شده است.

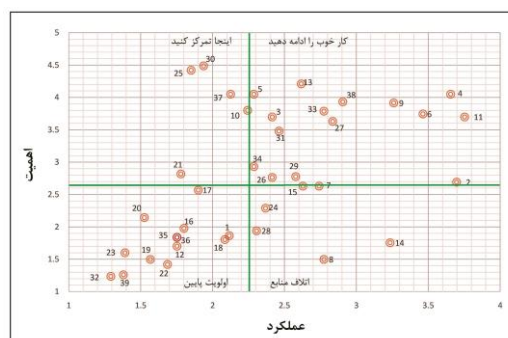
جهت تعیین خانه‌های ماتریس اهمیت-عملکرد، ارزش آستانه اهمیت و عملکرد بایستی محاسبه شود. جهت تعیین ارزش آستانه از میانگین حسابی استفاده می‌شود. این مقادیر از روابط (۳) و (۴) بدست می‌آیند:

$$\mu_b = \frac{\sum_{i=1}^n b_i}{m} \quad (3)$$

$$\mu_c = \frac{\sum_{i=1}^n c_i}{m} \quad (4)$$

در این روابط μ_b ارزش آستانه اهمیت، μ_c ارزش آستانه عملکرد مؤلفه $\bar{a}_m$ می‌باشد.

ارزش آستانه اهمیت و عملکرد با استفاده از این روابط در این پژوهش به ترتیب ۲/۷۷ و ۲/۳۴ محاسبه شده است. اکنون می‌توان موقعیت نسبی هر کدام از مشخصه‌ها را بر روی ماتریس اهمیت عملکرد (شکل ۵) مشخص کرد.

شکل ۵- ماتریس ربعی تحلیل اهمیت و عملکرد راهکارها
(نگارندگان)

جدول ۳- وزن ها و اولویت نهایی مؤلفه ها بر اساس ارزش اهمیت و عملکرد (نگارندگان)

اولویت	نرمالیزه (SWi)	وزن مشخصه (OWi)	شاخص
۲۶	۰/۰۰۴۹	۰/۴۷۲	ساختار مناسب و پایایی فرم فضا
۱۳	۰/۰۲۸۵	۲/۷۱۳	وجود عرصه عمومی و طبیعی در فضا
۷	۰/۰۴۹۸	۴/۷۴۲	بکارگیری مناسب فضاهای باز
۱۹	۰/۰۱۶۷	۱/۵۹۳	انعطاف و تغییرپذیری فضا برای استفاده گوناگون
۴	۰/۰۷۴۹	۷/۱۳۳	بکارگیری فناوری های نوین
۲۱	۰/۰۱۰۹	۱/۰۴۵	همبستگی و نحوه اتصال فضاها به کل فضای شهری
۳۰	۰/۰۰۳۱	۰/۲۹۵	وجود بستر برای آزادی عمل فعالیت ها
۱۶	۰/۰۲۰۱	۱/۹۱۴	کارایی و سازگاری کاربری ها
۱۵	۰/۰۲۶۸	۲/۵۵۵	تنوع در کاربری های اطراف فضا
۶	۰/۰۶۲۰	۵/۹۰۶	پاسخگویی فضا به گروه های اجتماعی
۳۱	۰/۰۰۲۱	۰/۲۰۵	وجود کاربری های جاذب جمعیت
۳۷	۰/۰۰۰۹	۰/۰۹۲	ایجاد فضای چندوجهی با ترکیب ساختار و رنگ
۵	۰/۰۷۰۲	۶/۶۹۳	روشنایی و نورپردازی
۱۴	۰/۰۲۷۳	۲/۶۰۰	زیباسازی
۳۹	۰	۰	وجود نشانه ها و بناهای شاخص و با قدرت جذب
۲۸	۰/۰۰۳۶	۰/۳۴۵	حس تعلق مکانی و خاطره انگیزی فضاها
۱۸	۰/۰۱۷۹	۱/۷۱۰	هویت بخش بودن فضا
۲۵	۰/۰۰۵۳	۰/۵۱۲	غناي حسی بصری و غیر بصری
۳۶	۰/۰۰۱۱	۰/۱۰۶	خوانایی (ارتباط منطقی عناصر کالبدی و عملکردشان)
۲۰	۰/۰۱۳۸	۱/۳۲۲	تأکید بر مفهوم آرامش
۱۱	۰/۰۳۰۶	۲/۹۲۰	آسایش بصری
۲۷	۰/۰۰۴۰	۰/۳۸۱	قلمروپذیری و محصوریت
۲۹	۰/۰۰۳۴	۰/۳۳۱	تناسب ابعاد و اندازه عناصر فضا نسبت به محیط
۳۲	۰/۰۰۱۹	۰/۱۸۶	خلاقیت
۲	۰/۱۱۹۱	۱۱/۳۴۸	وجود نفوذپذیری بصری و عملکردی برای کاربر فضا
۲۲	۰/۰۱۰۰	۰/۹۶۰	دسترسی فضا به شریان های اصلی ارتباطی
۱۲	۰/۰۳۰۱	۲/۸۷۰	ارتباط مناسب مسیر پیاده و سواره به فضاها
۲۳	۰/۰۰۷۴	۰/۷۱۳	وجود پارکینگ
۲۴	۰/۰۰۵۷	۰/۵۴۴	ایمنی و استحکام عمومی فضا
۱	۰/۱۱۹۹	۱۱/۴۲۳	امنیت اجتماعی
۱۰	۰/۰۳۷۱	۳/۵۳۵	دسترسی ارتباطی ایمن به فضاها
۳۷	۰/۰۰۰۷	۰/۰۷۲	استفاده از فضا با گذر زمان و عدم تعلق به یک دوره
۹	۰/۰۴۰۱	۳/۸۲۷	استفاده فضا در شرایط آب و هوایی مختلف و ساعات گوناگون شبانه روز
۱۷	۰/۰۱۹۷	۱/۸۷۷	قابلیت پاسخگویی فضا به نیازهای به روز جامعه
۳۵	۰/۰۰۱۶	۰/۱۵۲	درصد تراکم جمعیت
۳۴	۰/۰۰۱۶	۰/۱۵۲	توسعه سلامت و بهداشت شهر
۳	۰/۰۸۱۷	۷/۷۸۸	قابلیت گردشگری
۸	۰/۰۴۲۳	۴/۰۲۸	اجتماع پذیری و دعوت کنندگی فضا
۳۳	۰/۰۰۱۶	۰/۱۵۳	رشد طبیعی جمعیت

مجموعه‌ای از کارشناسان و از طریق تحلیل اهمیت-عملکرد، موقعیت نسبی و اولویت توجه به هر یک از مؤلفه‌ها در چارچوب ماتریس ربعی شناسایی شدند. سنگینی عوامل در ربع‌های ۱ و ۲ متمرکز است و بر اساس راهبردهای کلانی که شناسایی شده‌اند، الگوهایی برای دفاع‌پذیر ساختن فضاهای شهری می‌توان ارائه کرد که مبتنی بر نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای فضاهای شهری می‌باشد.

در این راستا مؤلفه‌هایی که در ربع اول ماتریس قرار می‌گیرند (جایی که اولویت فعلی برای تغییر و بهبود عملکرد است) از شاخص‌های اصلی پویاسازی فضاهای بی‌دفاع شهری هستند و در کوتاه‌مدت، تأکید و تمرکز بر یک بعد خاص از آن برای ایجاد بهبود در عملکرد کافی نبوده و می‌بایست مؤلفه‌های اولویت‌دار که در این ربع قرار دارند پیوسته مورد توجه قرار گیرند. همان‌طور که در شکل ۴ مشاهده شد، مؤلفه‌هایی که ربع اول در اولویت تمرکز و توجه قرار دارند عبارتند از: وجود نفوذپذیری بصری و عملکردی برای کاربر فضا، ارتقای امنیت اجتماعی، قابلیت گردشگری، آسایش بصری، بکارگیری فناوری‌های نوین و پاسخگویی فضا به گروه‌های اجتماعی. برای درک بهتر کارایی این مؤلفه‌ها و داشتن دید فضایی، با توجه به اطلاعات جمع‌آوری شده و تحلیل نقشه فضاهای بی‌دفاع منطقه یک می‌توان گفت که تقریباً تمامی مؤلفه‌های ربع اول در محلات ولیعصر و گلپارک مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در این محلات کوچه‌ها و خیابان‌های تنگ و تاریک و بن‌بست‌ها و کنج‌های بدون دید مناسب، به ندرت یافت می‌شود. توجه دولت و شهرداری به این مناطق و مخصوصاً منطقه ولیعصر کاملاً مشهود است و با به‌سازی و ایجاد جاذبه‌ها برای بالابردن انگیزه سفرهای درون‌شهری، شاهد افزایش گردشگری و گذران اوقات فراغت شهروندان در این مناطق می‌باشیم. همچنین طراحی محیط نسبتاً مدرن و کیفیت بالا، رعایت نسبتاً خوب تراکم ساختمانی به فضای باز، سیستم خدماتی و میلمان شهری نسبتاً مطلوب و وجود ساختمان‌ها و معابری که نظارت و دید همگانی را میسر کرده و باعث افزایش سطح امنیت اجتماعی شده‌است، از جمله مواردی هستند که باعث پویایی و سرزندگی این محلات شده و با ارتقای سطح آسایش روانی محلات را دفاع‌پذیر نموده و مهر تأییدی بر فرضیه این پژوهش است.

در نقطه مقابل این محلات، محلاتی وجود دارد که این موارد تا حدودی در آن‌ها رعایت شده‌است که عبارتند از: محلات عباسی، باغمیشه‌قدیم، بیلانکوه و.... ناهمگنی و کمبود مراکز خدماتی

اولویت‌های به‌دست آمده از جدول ۳ در خصوص کیفیت محیط و معیارهای کلیدی برای ایجاد و تقویت یک محیط پویا و مطلوب نشان می‌دهد که ارتقای امنیت اجتماعی؛ نفوذپذیری و آسایش بصری و عملکردی؛ قابلیت‌های گردشگری؛ بکارگیری فناوری‌های نوین؛ روشنایی و نورپردازی و پاسخگویی فضا به گروه‌های مختلف اجتماعی، مؤلفه‌هایی هستند که بالاترین اولویت در پویاسازی فضاهای بی‌دفاع شهری را دارند. واضح است که این عوامل تأثیر مستقیم بر جلوگیری از فرصت‌های جرمی که تابعی از شرایط اجتماعی، تراکم ساختمان‌ها، چیدمان خیابان‌ها و ورودی‌ها، ارتباط با معابر اصلی و کوچه‌ها، میزان روشنایی و همچنین ویژگی‌های امنیتی-نظارتی مدرن می‌گزارد که به صورت جداگانه یا با هم، زمینه ایجاد ناامنی و بزهکاری در یک فضاهای شهری را فراهم می‌آورد. از این‌رو به‌علت ماهیت اجتماعی و کالبدی فضاهای شهری، با بهره‌گیری از پتانسیل مؤلفه‌های ۳۹ گانه پویاسازی فضاها و توجه به اولویت‌های به‌دست آمده که به صورت جامع، جوانب مختلف و گوناگون مربوط به چالش‌های فضاهای شهری را پوشش می‌دهد، با بکارگیری مؤلفه‌های پویاسازی و تقویت عوامل امنیت‌ساز محیط زندگی و فضاهای شهری؛ می‌توان با فراهم نمودن زمینه‌های حضور و مشارکت فعالانه و آگاهانه مردم، نشاط و سرزندگی بیشتری به شهر و فضاهای آن بخشید. در این راستا دو نوع واکنش در چارچوب عوامل پیشگیرانه و عوامل اصلاح‌کننده می‌توان تعریف نمود که در چنین رویکردی تمرکز بر کاهش فرصت‌ها و امکان ارتکاب جرم است و در آن تدابیری چون جلوگیری از بروز زمینه‌های مساعد جرم‌زا اتخاذ می‌گردد. همچنین فعالیت‌هایی برای خنثی‌سازی بزهکاری در مرحله فعلیت‌یافتن عمل مجرمانه نیز صورت می‌گیرد که می‌توان به ساماندهی و بهسازی و یازسازی فضاها و کاربری‌ها اشاره نمود. با وجود تأثیرگذاری غیریک‌نواخت و متفاوت؛ تیپ‌های پیشگیری، برنامه‌ریزی، تدابیر، اقدامات و فعالیت‌های این رویکرد، طیف گسترده‌ای دارد و لذا نمی‌توان انتظار داشت صرفاً از یک مسیر به تحقق کاهش ناامنی دست یافت ولی می‌توان به زمینه‌های کاهش آن از طرق مختلف از جمله بکارگیری چندین مؤلفه بصورت همزمان با استفاده از تکنیک‌های طراحی محیطی در جهت پیشگیری از جرم دست یافت.

با توجه به مطالعات موجود و بررسی‌های موردی برای بهسازی فضاهای بی‌دفاع شهری و پویاسازی و تحرک بخشیدن به رشد و توسعه آن‌ها، همان‌طور که شکل ۵ نشان می‌دهد، بر مبنای نظر

و آسایش بصری و عدم تناسب عملکردی برای کاربران فضا باعث مغفول ماندن و به حاشیه کشیده شدن این مناطق و در نتیجه کاهش امنیت اجتماعی و به وجود آمدن فضاهای ساکن و بی دفاع شده و باید با امعان نظر و توجه و تأکید ویژه برنامه ریزان و مدیران شهری نسبت به این شاخصها اقدام شود تا زمینه سازی برای دفاع پذیر ساختن این مناطق ایجاد شود.

شکل ۸- بازنمایی فضا به صورت منفی در حاشیه غربی منطقه
یک شهر تبریز (نگارندگان)

مؤلفه های قرارگرفته در ربع دوم (کار خوب را ادامه دهید) مؤلفه هایی هستند که بین اهمیت و عملکرد آنها تناسب وجود دارد، لذا لازم است همچنان رویه قبلی درباره آنها استمرار یابد. این مؤلفه ها عبارتند از: بکارگیری مناسب فضاهای باز؛ قابلیت انعطاف و تغییرپذیری فضا برای استفاده های گوناگون؛ همبستگی و نحوه اتصال فضاها به کل فضای شهری؛ تنوع در کاربری های اطراف فضاها؛ وجود کاربری ها و مراکز جاذب جمعیت؛ روشنایی و نورپردازی؛ وجود عرصه عمومی و عناصر کالبدی طبیعی در فضا؛ دسترسی ارتباطی ایمن؛ قلمروپذیری؛ امکان استفاده فضا در شرایط آب و هوایی مختلف و ساعات گوناگون شبانه روز؛ قابلیت پاسخگویی به نیازهای به روز جامعه؛ دسترسی فضا به جریان های اصلی ارتباطی؛ ارتباط مناسب مسیر پیاده و سواره به فضاها؛ ایمنی و استحکام عمومی فضا.

بر اساس مشاهدات می دانی و تحلیل نتایج به دست آمده از منطقه یک باید اذعان نمود که مانند مؤلفه های ربع اول ماتریس ربعی اهمیت-عملکرد، تا حدودی تمامی مؤلفه های ربع دوم نیز در فضاهای کالبدی شهری نوع اول یعنی نواحی ولیعصر و گلپارک و... مورد استفاده قرار گرفته اند. وجود نورپردازی مطلوب و پیاده راه های مدرن، عرض مناسب خیابان ها و کوچه ها و دسترسی ایمن و آسان به انواع جریان های اصلی و فرعی، امکان استفاده از فضاها در شرایط آب و هوایی مختلف و ساعات گوناگون

رفاهی، تفریحی و درمانی مناسب برای جذب شهروندان جهت استفاده و حضور در سطح این نواحی، مبلمان شهری متوسط و گاه ضعیف، نظارت نامطلوب بر اماکن تاریخی منطقه و کاهش گردشگر، وجود فضاهای اجتماع عمومی بی نظم و نیز فضاهای نابسامان از قبیل ساختمان ها و معابری که نظارت اجتماعی را تهدید می کند، از جمله مؤلفه هایی هستند که در این مناطق کمتر رعایت شده و بایستی در اولویت تمرکز و توجه قرار گیرند.

شکل ۶- بازنمایی فضا به صورت مثبت در ناحیه ولیعصر
منطقه یک شهر تبریز (نگارندگان)

شکل ۷- بازنمایی فضا در نواحی میانی منطقه یک شهر تبریز
(نگارندگان)

نوع سوم محلاتی که در منطقه یک وجود دارد و مشکل اساسی از منظر بکارگیری مؤلفه های ربع اول (اینجا تمرکز کنید) در آنها به وضوح قابل رؤیت است شامل محلات مالازینال، سیلاب قوشخانه، ایده لو و پل سنگی و بیشتر نواحی حاشیه ای شمالی و غربی منطقه می باشد. در این مناطق قابلیت گردشگری به دلیل نبود و یا کمبود امکانات و تجهیزات تفریحی، نزدیک به صفر است، بکارگیری فناوری های نوین به دلیل پایین بودن سطح اقتصادی و نبود توان مالی شهروندان ساکن با مشکل اساسی مواجه بوده و همچنین عدم پاسخگویی فضاهای این نواحی به گروه های اجتماعی مختلف نیز به جهت عدم وجود نفوذپذیری

آب‌وهوایی خاص مانند مواقع بارش است که عبور و مرور شهروندان را با مشکل مواجه می‌کند.

تنوع کاربری‌ها در سطح محلات یکی از نکات مثبت فضاهای شهری در این مناطق است. مورد دیگر عدم بکارگیری مناسب فضاهای باز و عدم قابلیت انعطاف و تغییرپذیری مطلوب فضا برای استفاده‌های گوناگون است که در این دسته از مناطق با آن روبه‌رو هستیم، زیرا با توجه به کمبود فضاهای شهری موجود و نیز بافت، فرهنگ و هویت سنتی مردم در این مناطق این امکان برای تمامی فضاها نمی‌تواند میسر باشد و با مساعدت و مرتفع شدن این موارد فضاهای بی‌دفاعی که در سطح این مناطق مشاهده می‌شود روزبه‌روز کاهش می‌یابد.

محلات نوع سوم منطقه یک، باید از منظر بکارگیری مؤلفه‌های ربع دوم ماتریس اهمیت-عملکرد، مورد توجه خاص برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار گیرد، چرا که در اکثر نقاط این محلات با توجه به قرارگرفتن در پهنه‌بندی محلات بی‌دفاع، مؤلفه‌های موردنظر رعایت نشده و یا در کمترین سطح، بکارگیری شده‌اند. در واقع نواحی غربی منطقه یک که از محلات مالازینال، سیلاب‌قوشخانه، ایده‌لو و پل‌سنگی تشکیل شده‌است، دسته سوم فضاهای کالبدی شهری را شامل می‌شود که دربرگیرنده بافت‌های بعضاً قدیمی، خودرو و حاشیه‌نشین شهر است. این محلات در سطح تبریز عمدتاً به بافت خودرو و گاه‌آ به اسکان غیررسمی شناخته شده و به مرور زمان شکل نامطلوب فعلی را یافته است.

شکل ۱۰- بازنمایی فضا در نواحی میانی منطقه یک شهر تبریز (نگارندگان)

توده بناهای نواحی بر فضاهای باز غلبه کرده و سطح اشتغال بالا برخلاف استانداردهای شهرسازی و به صورت غیر اصولی ساخته شده‌اند. بعضاً توپوگرافی نامناسب منطقه باعث شده شبکه معابر از ساختار خودرو و غیرمنظم تبعیت کرده و از حالت مناسبی

شبه‌انروز؛ قابلیت پاسخگویی به نیازهای به‌روز جامعه؛ فضای سبز مناسب و همچنین تقویت فضاهای اجتماعی به ویژه در منطقه ولیعصر به جذب و حضور بیشتر مردم در فضاهای شهری منجر شده‌است که باعث افزایش حس تعلق، پویایی و سرزندگی در این محلات و پایین بودن فضاهای بی‌دفاع شده و این روال باید ادامه پیدا کند.

شکل ۹- بازنمایی فضاهای اجتماعی مثبت در نواحی شرقی منطقه یک شهر تبریز (نگارندگان)

در محلات نوع دوم از قبیل محلات عباسی، باغمیشه‌قدیم، بیلانکوه و...، تا حدودی مؤلفه‌های مورد نظر و هدف ربع دوم ماتریس بکارگیری شده و بر اساس راهبرد آن که باید کار خوب ادامه‌دار باشد سعی در پیشبرد و استفاده بهینه از آن شده‌است. از چالش‌هایی که در این منطقه وجود دارد می‌توان به شبکه ارتباطی معابر اشاره نمود و بایستی مورد عنایت مدیران شهری قرار گیرد، چرا که در بخش مرکزی با توجه به رشد ارگانیک که شهر از بافت قدیمی خود داشته، این معابر خود را با شرایط کنونی بافت منطقه سازگار کرده و از نظر نوع مدیریت ترافیک، شرایط مطلوبی نداشته و معابر به دلیل تردد بالای وسایل نقلیه از یک سو و کم‌عرض بودن از سوی دیگر، همواره با ترافیک سنگین همراه هستند. نکته مورد توجهی که در اینجا باید اشاره نمود تسهیل در ارائه خدمات شهری در مواقع ویژه و شرایط

مناسب و پایایی فرم فضا؛ حس تعلق مکانی و خاطره‌انگیزی در فضاها؛ هویت‌بخش بودن فضا؛ غنای حسی بصری و غیربصری؛ تأکید بر مفهوم آرامش؛ تناسب ابعاد و اندازه عناصر مصنوع فضا نسبت به محیط؛ امکان استفاده از فضا با گذر زمان و عدم تعلق به یک دوره تاریخی؛ رشد طبیعی جمعیت؛ درصد تراکم جمعیت؛ توسعه سلامت و بهداشت شهر از جمله این شاخص‌ها هستند.

با توجه به محدودیت منابع، لازم است از صرف منابع جهت تحقق مؤلفه‌های واقع در ربع چهارم ماتریس (اتلاف نسبی منابع) با اینکه ممکن است تأثیرگذار باشند، کاسته شده و به مؤلفه‌های ربع اول و دوم اختصاص داده شود. در این پژوهش مؤلفه‌هایی که تمرکز بر آن‌ها بصورت نسبی اتلاف منابع را به دنبال دارد عبارتند از: وجود بستر برای آزادی عمل در انجام فعالیت‌ها؛ خلاقیت؛ وجود نشانه‌ها و بناهای شاخص و با قدرت جذب؛ زیباسازی و وجود پارکینگ.

شکل ۱۲- مقایسه نورپردازی فضاها در نواحی شرقی و غربی منطقه یک شهر تبریز (نگارندگان)

۷- نتیجه‌گیری

مطالعه روند تاریخی شکل‌گیری شهرها نشان می‌دهد که فضاهای عمومی شهری به عنوان بستر حیات اجتماعی، در تعامل نزدیکی با موضوع امنیت و تأثیر رفتار انسان از آن قرار دارد. امروزه یکی از نگرش‌های مطرح در شهرسازی برای ارتقای امنیت در فضاهای شهری و جلب حضور و مشارکت بیشتر مردم،

برخوردار نبوده و معابر با عرض کم بوجود آید که در زمان‌های بحرانی مطمئناً پاسخگوی شرایط ایجاد شده نخواهد بود. به‌عنوان مثال در زمان بارش‌های فصلی باعث ایجاد سیلاب و یا لغزندگی معابر و عدم ایمنی مناسب می‌شود. در این محلات فشردگی در بافت فضاها مشهود و میزان فضاهای باز کمتر از فضاهای بسته است.

شکل ۱۱- بازنمایی تأثیر توپوگرافی بافت‌ها در شرایط اقلیمی خاص در نواحی غربی و میانی منطقه یک تبریز (نگارندگان)

روشنایی معابر در بعضی نقاط نامناسب بوده و طرح هندسی نامطلوب معابر موجب آشفتگی و نابسامانی بافت شهری و کاهش نظارت طبیعی و غیرطبیعی شده است. جمع‌بندی این موارد می‌تواند دلیل عمده برای عدم پویایی و سکون فضاهای شهری و در نتیجه کاهش ایمنی و امنیت شهری و بی‌دفاع بودن فضاهای این محلات و تأیید فرضیات پژوهش باشد و نیازمند طرح‌های ضربتی و ویژه و توجه جدی مدیران شهری برای حل این مشکلات است.

نکته مهم در مورد مؤلفه‌های که در ربع سوم (اولویت نسبی پائین) قرار گرفته‌اند این است که اگر چه نسبت به دیگر مؤلفه‌ها از اولویت پائینی برخوردارند، اما اهمیت مطلق آن‌ها در پویاسازی فضاهای بی‌دفاع شهری قابل چشم‌پوشی نیست. برای این منظور در کوتاه مدت، لازم است توجه کمتری به موارد زیر شود و جریان صرف منابع در این مؤلفه‌ها به مؤلفه‌های ربع اول منتقل شود. ایجاد فضای چندوجهی با ترکیب ساختار و رنگ؛ ساختار

گردشگری؛ آسایش بصری؛ بکارگیری فناوری‌های نوین، روشنایی و نورپردازی و پاسخگویی فضا به گروه‌های مختلف اجتماعی مؤلفه‌هایی هستند که بالاترین اولویت و بیشترین تأثیر در پویاسازی فضاها را دارد. با توجه به اهداف اصلی و فرعی این پژوهش، بر اساس مشاهدات میدانی و تحلیل نتایج به‌دست آمده، فضاهای کالبدی شهری منطقه یک تبریز را می‌توان از منظر وجود فضاهای بی‌دفاع و نیز بکارگیری مؤلفه‌های ماتریس ربعی تحلیل اهمیت- عملکرد به سه قسمت کلی تقسیم کرد: الف) دسته اول شامل نواحی شرقی منطقه می‌شود که متشکل از محلات شهرک ولیعصر و گلپارک و قسمتی از نواحی میانی بوده که دارای اصول برنامه‌ریزی استراتژیک و طراحی نسبتاً مناسب بوده و ترکیبی متعادل و مطلوب از فضا و توده را داراست. معابر این نواحی اکثراً به صورت شطرنجی و دارای عرض مناسب و تعریف شده در اصول شهرسازی بوده و از نورپردازی و روشنایی مطلوب برخوردار می‌باشند. فضاهای سبز مناسب و پارک‌های محلی متعددی پیرامون بافت شهری قرار داشته و هماهنگی در فضاهای باز بوسیله میادین متعدد باعث ایجاد نظارت اجتماعی مطلوب شده‌اند. در حقیقت بکارگیری مؤلفه‌های پویاسازی فضاها باعث افزایش نشاط و سرزندگی در این نواحی شده و بالتبع فضاهای موجود را دفاع‌پذیر ساخته و موجب مرغوبیت اراضی این محلات گشته است.

ب) دسته دوم بخش میانی منطقه که علاوه بر نواحی جدیدالاحداث، نواحی قدیمی و گاهاً بافت تاریخی را شامل می‌شود و محلات عباسی، باغمیشه‌قدیم، بیلانکوه و کوی گلکار را دربرمی‌گیرد. شایان ذکر است که بافت و فضای شهری این نواحی از برنامه‌ریزی و طراحی متوسط برخوردار بوده و گاهاً فضاهای غیراصولی نیز در میان بافت‌های محلات این بخش قابل مشاهده است. فضاهای رها شده در میان بافت‌ها نسبتاً زیاد است. ترکیب توده و فضا بر خلاف بخش‌های شرقی از مطلوبیت کمتری برخوردار بوده و معابر این بخش ترکیبی از معابر کم‌عرض و معابر با عرض مناسب است. بیشترین فضای سبز منطقه یک به این نواحی اختصاص داشته و نورپردازی و روشنایی معابر نیز بجز در مواردی مانند یوسف‌آباد و کوی شهید بهشتی در حد نسبتاً خوبی قرار دارد. در ارزیابی محلات این بخش از منطقه یک، قسمت‌های جنوبی شامل محلات گلکار و بیلانکوه نسبت به قسمت‌های شمالی و غربی مانند محلات یوسف‌آباد و کوی شهید بهشتی دفاع‌پذیرتر بوده و شهروندان از آرامش و امنیت روانی بهتری بهره‌مند هستند.

استفاده از نظریات پیشگیری از جرایم با ارائه الگوهای برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت مناسب فضاهای عمومی است که ضرورت پویایی فضاهای یک شهر را بیش از پیش نمایان می‌کند. تعریف عام پویایی و سرزندگی را می‌توان قابلیت مکان برای تأمین تنوعی از فعالیت‌ها و استفاده‌کنندگان با هدف تأمین امنیت، برابری و راحتی را برای همه کاربران در نظر گرفت. یک شهر سرزنده و پویا به لحاظ اجتماعی می‌تواند بواسطه ارتباط خوب و پویا میان لایه‌های اجتماعی که ارتباط جمعی را در پی دارد، به سطوح سلامت بالاتری در فرهنگ، اقتصاد، امنیت، آرامش و نیز عدالت دست پیدا کند که در نهایت به ارتقای زیست‌پذیری منجر خواهد شد.

با ایجاد تناسب بین ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی فضاهای شهری و کنترل آن‌ها به عنوان عاملی مهم در جلوگیری از بزهکاری، فضاهایی به‌وجود می‌آیند که فعالیت‌های مجاز و متناسب با هنجارهای جامعه در آن نقاط صورت می‌گیرد و از آثار نامطلوبی که به حادث شدن انواع خشونت‌ها منجر می‌گردد، جلوگیری می‌نماید. از این‌رو این پژوهش در پی شناخت و بررسی فضاهای بی‌دفاع شهری بوده و سعی داشته بر اساس شاخص‌های مبانی دیدگاه پویایی فضاهای شهری، الگوهای برای بهسازی و ارتقای امنیت این فضاها ارائه دهد.

چرا که پویایی و سرزندگی فضاهای شهری حاصل تعامل شهر و شهروند بوده و با حضور مردم در فضاها به منصفه ظهور می‌رسد. فضاهای عمومی شهر به واسطه مقیاس عملکردی و همچنین طیف متنوع و گسترده مخاطبین خود دارای بیشترین سهم در حیات جمعی شهروندان است. زمانی که مردم بتوانند بدون ترس و تبعیض و با اعتماد به نفس و آرامش در فضاهای شهری به زندگی عادی خود پرداخته و فضاهای عمومی، اعتماد مردم را جلب نماید، امنیت در معنای تام کلمه، به‌عنوان یکی از مهمترین نیازهای اجتماعی پدیدار گشته و پایداری اجتماعی شهر به‌عنوان ظرفیت یک جامعه برای مقابله با مسائل پیچیده اجتماعی و توانایی انعطاف‌پذیری در مقابل آن معنا می‌یابد. برای اثبات این موضوع در این تحقیق از تحلیل اهمیت-عملکرد *IPA* استفاده شده است، زیرا اولویت‌بندی راهبردهای مؤثر به لحاظ میزان اثربخشی مفروض در زمان تحلیل موقعیت و انتخاب راهبرد بهینه، مسیر روشن و ساده‌تری را برای اجرای پیشنهادها و انجام اقدامات مؤثر فراهم می‌کند. نتایج حاصل از این تکنیک حاکی از آن است که وجود نفوذپذیری بصری و عملکردی برای کاربران فضا؛ ارتقای امنیت اجتماعی؛ ارتقای قابلیت‌های

کار و فعالیت با هدف توسعه موزون شهر و پیوند کار و سکونت بصورت همگن در تمام منطقه شهری با سرمایه‌گذاری و اجرای برنامه‌های کوتاه‌مدت و می‌ان‌مدت.

- ایجاد آسایش بصری و روانی با بکارگیری و توجه به مفاهیم و اصول پیشگیری از بروز جرایم از طریق طراحی محیطی در مراحل مختلف برنامه‌ریزی، طراحی و ساخت فضاها و بافت‌های شهری به عنوان مثال طراحی هندسی مناسب معابر و جانمایی مطلوب تجهیزات شهری و یا تعیین تکلیف (پاکسازی یا بازسازی) بناهای متروک و مخروبه.

- برنامه‌ریزی برای ساماندهی، مناسب‌سازی و ایجاد محیط‌های بدون مانع و یا تسهیل دسترسی برای گروه‌های مختلف اجتماعی (با توجه به جنس و سن) و توانایی پذیرش تمامی افراد جامعه (کسانی که سالم هستند و یا ناتوانی جسمی- حرکتی دارند) که یکی از راهکارهای ارتقاء کیفیت زندگی و زمینه‌ساز پویایی فضاهای شهری می‌شود.

- سیاست‌گذاری ویژه و تدوین برنامه‌هایی برای مدیریت محیط‌زیست و فضاهای شهر با رویکرد بهداشت شهری مانند تخلیه بهداشتی زباله و تنظیف معابر.

- ارتقای نفوذپذیری بصری و عملکردی برای کاربران فضا از طریق باز طراحی و اقدام مناسب برای کاهش و حذف آلودگی دیداری از قبیل وجود هر نوع اغتشاش و کیفیت بصری نامطلوب در شکل شهر اعم از عدم نورپردازی و روشنایی کافی و ضعف نماها، فرم‌ها، احجام کالبدی، ساختمان‌ها، تابلوها و... که فضاهای مناسبی را برای بزهکاری فراهم می‌نمایند.

- بسط و گسترش فضاهای باز و میادین در مناطق مسأله‌دار با بکارگیری اصول شهرسازی و نیز انتخاب و استفاده از پوشش گیاهی مناسب (از لحاظ شرایط رشد و نگهداری) برای فضاهای سبز و پارک‌های منطقه تا بتوان با ایجاد چشم انداز مطلوب برای کاربران.

- ایجاد شرایط آسایش اقلیمی برای شهروندان از طریق طراحی مناسب فضاهای شهری و ارائه خدمات و تمهیداتی برای مقابله با عوامل مزاحم و نامطلوب اقلیمی مانند سیلاب‌ها و بارش برف به خصوص در فضاهایی که با توجه شرایط توپوگرافی، اختلاف ارتفاع دارند.

- برنامه‌ریزی راهبردی برای استقرار و ایجاد تنوع کاربری‌ها بویژه در نظر گرفتن کاربری‌های فعال با فعالیت‌های زمانی متفاوت بطوریکه زمان بیشتری از طول شبانه‌روز را پوشش دهند تا محلات از حالت سکون بیرون آیند.

ج) نواحی غربی منطقه یک، دسته سوم فضاهای کالبدی شهری را شامل می‌شود که دربرگیرنده بافت‌های بعضاً قدیمی، خودرو و حاشیه‌نشین شهر است. این محلات عمدتاً به عنوان بافت خودرو و گاه‌آسکان غیررسمی شناخته شده و به مرور زمان شکل نامطلوب فعلی را یافته است. این بخش از منطقه شامل محلات ملازینال، سیلاب قوشخانه، ایده‌لو و پل‌سنگی و... است. توده بناها در این نواحی بر فضاهای باز غلبه کرده و سطح اشتغال بالا برخلاف استانداردهای شهرسازی و به صورت غیر اصولی ساخته شده‌اند. بعضاً توپوگرافی نامناسب منطقه باعث شده شبکه معابر از ساختار خودرو و غیرمنظم تبعیت کرده و از حالت مناسبی برخوردار نباشد و معابر با عرض کم بوجود آید. فشردگی در بافت فضاها مشهود و میزان فضاهای باز کمتر از فضاهای بسته است. روشنایی معابر در این محلات در بعضی نقاط نامناسب بوده و طرح هندسی نامطلوب معابر موجب آشفتگی بافت شهری و کاهش نظارت طبیعی و غیرطبیعی شده است. جمع‌بندی این موارد می‌تواند دلیل عمده برای کاهش ایمنی و امنیت شهری و بی‌دفاع بودن فضاهای این محلات و در تائید فرضیه پژوهش که به میزان کاربردی بودن اصول و معیارهای رویکرد پویاسازی فضاهای شهری در ایمن‌سازی فضاهای بی‌دفاع شهری و دفاع‌پذیر ساختن این فضاها اشاره دارد، باشد.

از موارد عنوان شده می‌توان نتیجه گرفت که در حالت کلی، برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت فضاها در شهرهای امروزی و بخصوص در کلانشهرها نیاز به یک تغییر رویکرد اصولی و اساسی دارد و باید از حالت سکون و در حاشیه ماندن خارج شده و پویا و سرزنده گردند، چرا که با توجه به مقتضیات دنیای مدرن، مطمئناً شرایط کنونی، پاسخگوی نیازهای ایجاد شده نخواهد بود. در این راستا بر مبنای معیارهای بررسی شده، پیشنهادهای کاربردی برای مدیریت بهینه و دفاع‌پذیر ساختن محلات به شرح زیر ارائه می‌شود:

- در اولویت قرار دادن و توجه ویژه به مناطق محروم و حاشیه‌ای منطقه که فضاهای این مناطق اکثراً جزء فضاهای بی‌دفاع محسوب شده و بایستی در راستای توسعه پایدار آن‌ها با طرح‌هایی مانند احیا، بازسازی و بازآفرینی پایدار بافت‌های غیررسمی، قدیمی و فرسوده که اغلب مناطق بحرانی را تشکیل می‌دهند، برنامه‌ریزی نمود.

- ایجاد فضاهای شهری قوی بر اساس فعالیت‌های جدید (ساخت مراکز خدماتی و رفاهی و یا درمانی جاذب جمعیت) و تأکید بر توسعه فعالیت‌های گردشگری و ایجاد جاذبه‌های بیشتر برای گذران اوقات فراغت و نیز ماندگاری همراه با توسعه هسته‌های

پویاسازی فضاهای بی‌دفاع شهری (مورد پژوهی: منطقه یک شهر تبریز)

نظارتی انتظامی برای کنترل و نظارت بیشتر در مناطقی که آمار بزهکاری بالاست.

- مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری از جهت کالبد و جان فضا برای فراهم‌سازی زمینه‌های حضور شهروندان با تأکید بر چهار ویژگی مطلوبیت دسترسی، آسایش، کاربردی و همچنین اجتماعی بودن از طریق طراحی مناسب و به‌کارگیری مبلمان شهری متناسب با محیط در بخش‌هایی از شهر مانند پارک‌ها، میادین، پیاده‌روها و مراکز تجاری که تأثیر زیادی در کیفیت زندگی شهری بر جای می‌گذارد.

- آگاهی‌بخشی و فرهنگ‌سازی در سطح شهر با استفاده از تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی شهروندان، برای آشنایی با اصول ایمن‌سازی و ارتقای امنیت اجتماعی فضاهای شهری با استفاده از روش‌ها و ابزارهای ایمنی لازم در راستای جلوگیری از شکل‌گیری هدف‌های وسوسه‌انگیز بزهکارانه.

- بکارگیری فناوری‌های نوین از قبیل ثبت و به‌روزرسانی اطلاعات لازم در مورد مکان و زمان وقوع جرایم و تهیه نقشه جامع جرم به‌وسیله سیستم اطلاعات جغرافیایی توسط مراکز و نهادهای مرتبط با مدیریت شهری و نیز مکانیابی و احداث مراکز

۸- مراجع

- [1] Afrough, E. (1998). *space and society, space and social Inequality*. Tehran: Tarbiat Modares University Press.
- [2] Alimardani, M. , Mahdinejhad, J. , Afhami, T. (2016). The Qualitative Growth of Urban Space to Enhance Social Interaction (Case study: Ahmad Abad, Street, Mashhad). *Honarhaye Karbordi Journal Of Applied Semnan University*, 4(7), 5-14. Retrieved from https://aaj.semnan.ac.ir/article_2594.html?lang=en
- [3] Arabi, M. , Saberi Naseri, T. , and Jahdi, R. (2020). Use all generation of crime prevention through environmental design (CPTED) for design urban historical fabric (Case Study: The central area of Tehran Metropolis, Eastern Oudlajan). *Ain Shams Engineering Journal*, 11(2), 519-553. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2090447919301571>.
- [4] Bayat, B. (2016). Sociological Expression of Feeling Of Security Among Residents of Tehran (Emphasizing Media Attention And Social Capital). *Nameh-ye Olum-E Ejtemai*, 16(35), pp. 115-132. Retrieved from <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=97831>
- [5] Cozens, P. (2008). Crime Prevention Through Environmental Design in Western Australia: Planningfor Sustainabale Urban Futures, *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 3 (3). Curtin University of Technology, Western Australia.
- [6] Ghalambor Dezfooli, R. , Mohammadi, Sh. (2015). Urban spaces defensless distribution analysis using GIS(case study: new city of Paradis). *The Journal of Disciplinary Geography* , 1394(11), 1-24. Retrieved from http://pogra.jrl.police.ir/article_9679.html?lang=en
- [7] Ghelich, M. , Ammari, H. (2013). *An introduction to the defenseless urban space*. Tehran: teesa Publication.
- [8] Gholipour, H. , Razini, R. (2016). Analysis of the components of the humanities development policy using the importance-performance analysis approach. *Basij Strategic Studies*, 19(70), 41-70. Retrieved from http://www.bsrq.ir/article_80428.html?lang=en
- [9] Goldstein Daniel M. (2012). *Outlawed: Between Security and Rights in a Bolivian City*. Durham: Duke University Press. Retrieved from DOI: <https://doi.org/10.1215/9780822395607>
- [10] Kashani Asl, A. , Allahgholitabar, F. , Afzali, Z. (2019). Improving defenseless urban spaces with a dynamic approach. *Quality In Architectural And Urban Spaces*. Zanjan: National Scientific conference. Retrieved from <https://civilica.com/doc/914356>.
- [11] Laidler, K. A. J. (2009). *Crimonology*. Hong Kong: University of Hong Kong. 2nd edition.
- [12] Lennard, S. G. & Lennard, H. (1993). *Urban Space Design and Social Life, companion to contemporary architectural*. London: Rutledge. ISBN: 9781138940178
- [13] Lotfi, S. , Berdi anamoradnejjhad, R. , Vahedi, H. (2015). Evaluation of Physical Components of Public Spaces and their Impact on Social Security of Babolsar Citizens. *Strategic Research on Social Problems in Iran*, 4(1), 131-152. Retrieved from https://ssoss.ui.ac.ir/article_17117.html?lang=en
- [14] Madanipour, A. (2013). Urban space design: an attitude on a socio-spatial process, Translation: Mortezaei F, published by the Urban Planning and Processing Company, Tehran. Retrieved from https://opac.nlai.ir/opac-prod/search/briefListSearch.do?command=FULL_VIEW&id=3280684&pageStatus=1&sortKeyValue1=sortkey_title&sortKeyValue2=sortkey_author
- [15] Majedi, H. , Mansouri, E. , Hajiahmadi, A. (2011). Redefining urban space (Case study: Valiasr axis between Valiasr Square and Valiasr intersection). *Urban management*, 9(27), 263-287. Retrieved from <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=150454>

- [16] Mohseni Tabrizi, A. , Gharamani, S. , Yahak, S. (2011). Indefensible urban spaces and violence (Study on indefensible urban spaces of Tehran city). *Journal of Applied Sociology*, 22(4), 51-70. Retrieved from https://jas.ui.ac.ir/article_18243.html?lang=en
- [17] Nematiniya, L. , Maadani, S. , Babaei, M. (2020). The Mental Understanding of Tehranian Citizens about the Feeling of Non Security in Defenseless Urban Spaces, *Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran*, 9(1), 103-129. Retrieved from https://jjsr.ut.ac.ir/article_75905.html?lang=en
- [18] Parsaei, J. , Nemati, Gh. (2020). Reconstruction of urban space in order to strengthen social interactions in order to promote a sense of vitality and dynamism of the city. *Civil Engineering, Architecture, Development and Reconstruction of Urban Infrastructure in Iran*. Tehran: International Scientific Conference. Retrieved from <https://civilica.com/doc/1113983>
- [19] Piroozfar, P. , Farr, E. , Osei-Berchie, J. , Aboagye-Nimo, E. (2019). Crime prevention in urban spaces through environmental design: A critical UK perspective. *Cities*, Volume 95. Retrieved from DOI: 10.17632/pvfp5zdsdp. 1.
- [20] Sadeghi, L. , Baniameriyan, J. , Zoghi, A. (2011). Role of urban planning in promoting urban security The. *Journal of Kurdistan Disciplinary science*, 2(8). Retrieved from http://journals.police.ir/article_16667.html?lang=en
- [21] Salaripour, A. , Adeli, Z. (2010). Security in urban spaces (Case study of Qazvin city). *urban landscape*. Tehran: The first National Scientific Conference.
- [22] Sarvar, H. , Kashani Asl, A. , Salahi, V. , Lalepour, M. (2015). Evaluation of the Capabilities of Development of Ahar city of Iran, with an Emphasis on the Role of Road Transportation Network. *Journal of Civil Engineering and Urbanism*. 5 (2), pp. 108-115. Retrieved from [http://www.ojceu.ir/main/attachments/article/39/J.CivilEng.Urban.5\(2\)108-115,2015.pdf](http://www.ojceu.ir/main/attachments/article/39/J.CivilEng.Urban.5(2)108-115,2015.pdf)
- [23] Sarvar, H. , Kashani Asl, A. , Salahi, V. (2016). *Introduction to The Dynamics Of Urban Spaces*. Maragheh: Maragheh University Press.
- [24] Sarvar, H. , Kashani Asl, A. , Salahi, V. , Afzali, Z. (2017). Evaluation of indoor market Ardabil in terms of having dynamism elements of urban space. *Journal of Research and Urban Planning* , 8(30), 51-64. Retrieved from http://jupm.miau.ac.ir/article_2498.html?lang=en
- [25] Schuilenburg, M. , Peeters, R. (2018). Marc Schuilenburg and Rik Peeters, Smart cities and the architecture of security: pastoral power and the scripted design of public space. *City Territory and Architecture* 5(13), 2-9. Retrieved from <https://doi.org/10.1186/s40410-018-0090-8>
- [26] Shahani, R. , Salaripour, A. (2021). Improving security and vitality in urban spaces using lighting design, Case study: Alam al-Huda sidewalk, Rasht. *Civil Engineering, Architecture and Urban Development*. Tehran: 7th Annual International Scientific Congress. Retrieved from <https://civilica.com/doc/1373705>
- [27] Shakouri asl, Sh. (2016). Recognition of Environmental attributes contributing to women's' Security in Urban Spaces (Case Study: Makhshus and Salamat Neighborhoods, Tehran's 11th Region). *Motaleate Shahri*, 6(21), 77-91. Retrieved from https://urbstudies.uok.ac.ir/article_46004.html?lang=en
- [28] Shokri, Sh. (2011). *The cultural role of commercial centers in the city (a case study on the central passage of Islamshahr)*. Thesis for obtaining a bachelor's degree. Supervisor: Dr. Fekouhi, Tehran: University of Tehran.
- [29] Siniscalchi, J. M. , Beale, E. K. , & Fortuna, A. (2008). Using importance-performance analysis to evaluate training. *Performance Improvement*, 47(10), 30-35.
- [30] Taehoon, H. , Gyeong, S. O. , & Hyeon, H. P. (2015). Comparative analysis of defensible space in CPTED housing and non-CPTED housing. *International Journal of Law. Crime and Justice*, 43(4), 496-511.

Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1756061614000834>

- [31] UN-Habitat (2017). Safe Cities Global Initiatives. *UN*. Retrieved from <http://unwomen.org>
- [32] UN-Habitat (2019). Safer Cities Programme. *UN*. Retrieved from https://fukuoka.unhabitat.org/programmes/detail04_01_en.html
- [33] Wickremasinghe, H. T. , & Kaluthanthri, P. C. (2021). Spatial distribution of crimes in urban areas: An insight from Sri Lanka. *GEOGRAFIA OnlineTM Malaysian Journal of Society and Space*, 17 (4), 207-220. e-ISSN 2682-7727. Retrieved from <https://doi.org/10.17576/geo-2021-1704-15>
- [34] Zolfagharzadeh, H. , Hesari, P. , Cheghni, F. (2021). Assessing the vulnerability of urban settlements in environmental hazards in the direction of moving to sustainable cities (Case study: Traditional settlements of Dezful and Boroujerd), *Journal of Resilient City* (12). Retrieved from <http://ispdrc.ir/2021/03/15>

Dynamization of defenseless urban spaces (case study: one area of Tabriz city)

Amir Kashani asl^{*1}; Mohsen Kalantari²; Isa Piri³

1-PHD student of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Zanzan University, Iran

2- Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti, Iran

3-Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Zanzan University, Iran

Abstract:

Undefended spaces are one of the most important factors inducing a sense of insecurity in urban spaces, which leads to a decrease in the mental peace of citizens and increasement in criminal conduct for crime in these spaces. With proper control and use of physical and social factors, these spaces are improved physically and meaningfully and prevent the adverse effects that lead to the occurrence of various types of violence. This research, by examining the defenseless urban spaces of one area of Tabriz city, tries to provide a model for improving and improving the security of these spaces based on the perspective of the dynamics of urban spaces. The type of research is based on the purpose, applied and based on the nature and descriptive-analytical method which is based on documentary and field data. The statistical population is the neighborhoods of one city of Tabriz, and VIKOR technique and IPA importance-performance analysis have been used in the data analysis. The findings show that eastern neighborhoods have the least and western neighborhoods have the most defenseless spaces in the studied area. Also, the results of the importance-performance quadrant matrix indicate that permeability and visual and functional comfort; promotion of social security and tourism capabilities; The use of new technologies and the response of the space to different social groups are the components that have the highest priority in the dynamization of defenseless urban spaces.

Key Words: Urban Spaces, Defenseless Urban Spaces, Dynamics of Urban Spaces, Security, One Area of Tabriz City

* Zanzan University, Zanzan, Iran; aka.kashani@yahoo.com